Nordenfalk

UPSALA DOMKYRKA

med

Dess Märkvärdigheter

1ª (Häftet. I–V cpl.)

I. Upsala Domkyrka före 1702 års brand.

II. Upsala Domkyrka från södra sidan år 1825.

III. Upsala Domkyrka från vestra sidan.

IV. Upsala Domkyrkas Grundritning.

V. Högaltaret i Upsala Domkyrka.

VI. Konung Gustaf 1:s Grafvård.

UPSALA DOMKYRKA

med

Dess Märkvärdigheter

Tecknade och Beskrifne

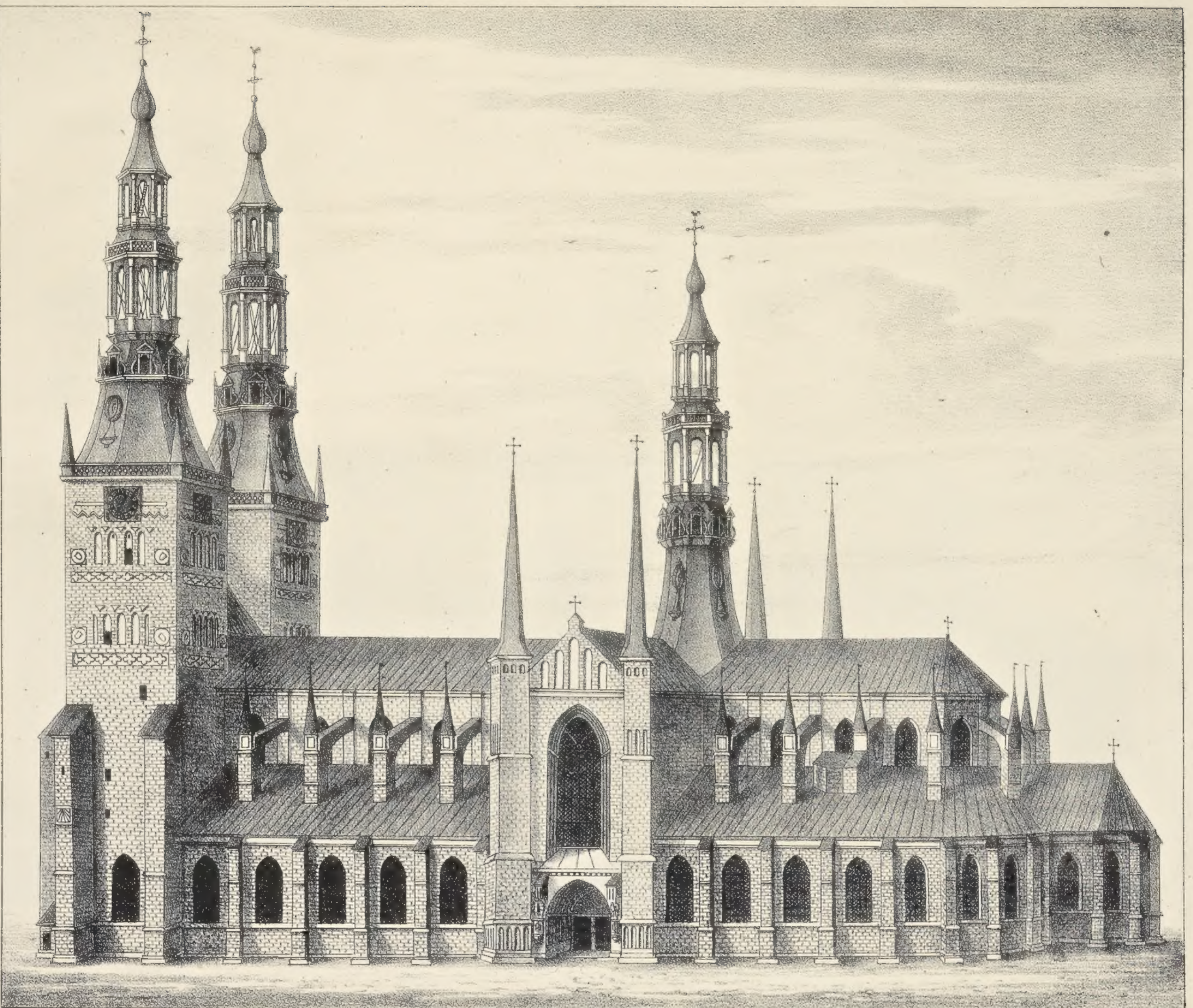
af

Fredr. Oerner och Joh. Henr. Schröder.

STOCKHOLM.

1826.

Stentryck af C. Müller.

Upsala Domkyrka före 1702 års brand.

Upsala Domkyrka från södra sidan år 1825.

Upsala Domkyrka från norra sidan år 1826.

Upsala Domkyrkas västra sida.

N. Consistorium Regni; Prestståndets fordna Samlingsrum vid de i Upsala hållne Riksdagar.

O. Friherrl. Stenbockska, numera Mennanderska Grafchoret.

P. Friherrl. Bielkiska, sedermera Liewenska Grafchoret.

Q. Friherrl. Skyttiska.

R. Friherrl. Banerska (till Djursholm).

S. T. Dessa Chor inredda till Bänkrum.

V. Grefl. Oxenstiernska Grafchoret.

W. Grefl. Lejonhufvudska, numera Grefl. De Geerska.

X. Friherrl. Hornska, numera Friherrl. Oxenstiernska (till Hary).

Y. Hög Choret med Hög Altaret.

Z. Predikstolen.

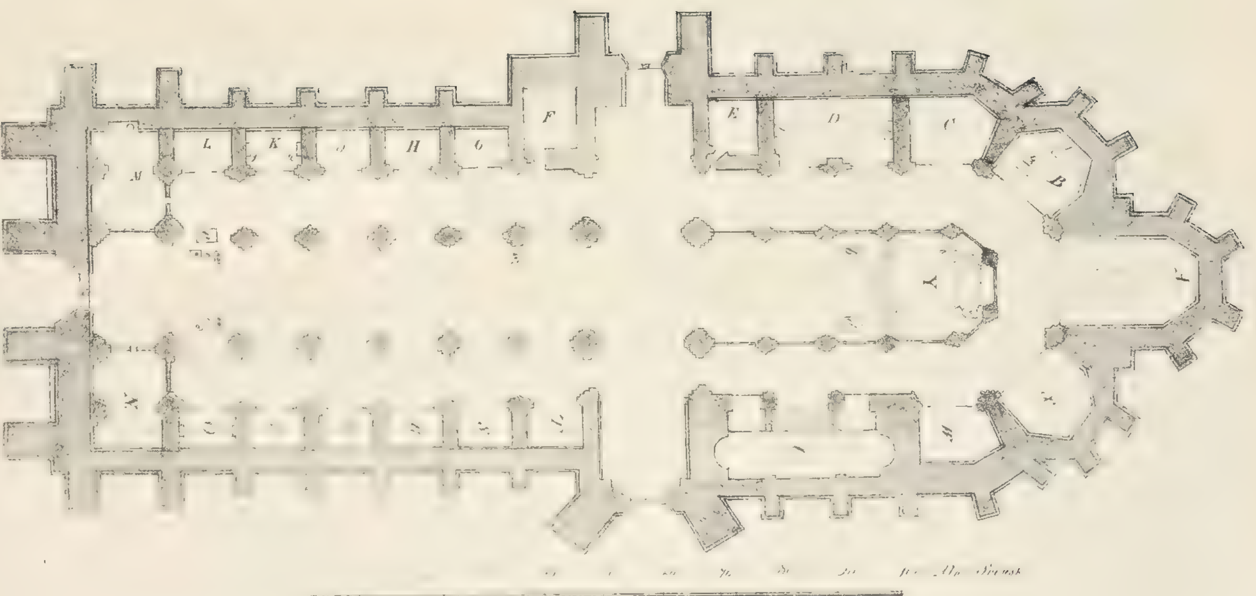
a. Konung Eric den Heliges Silfverskrin.

b. Erkebiskop Laurentii Petri Graf.

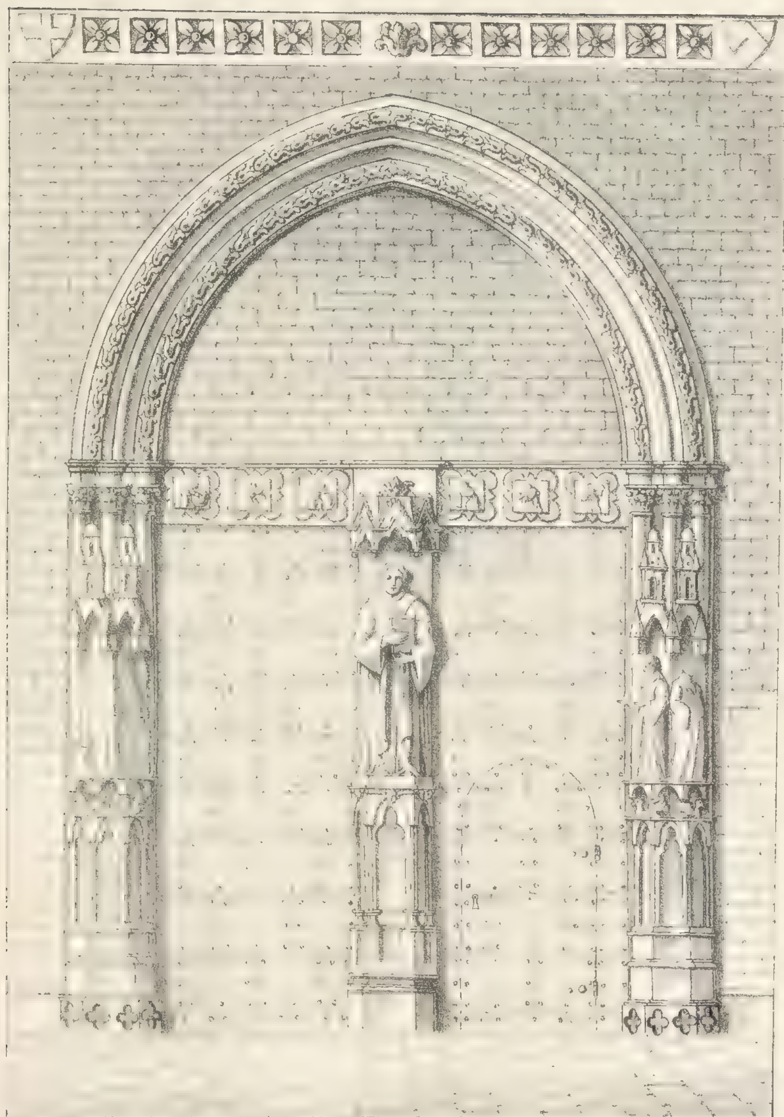
c. Archiatern Carl von Linnés.

d. Riksföreståndarne Bengt Jönssons och Nils Jönssons (Oxenstierna till Salestad).

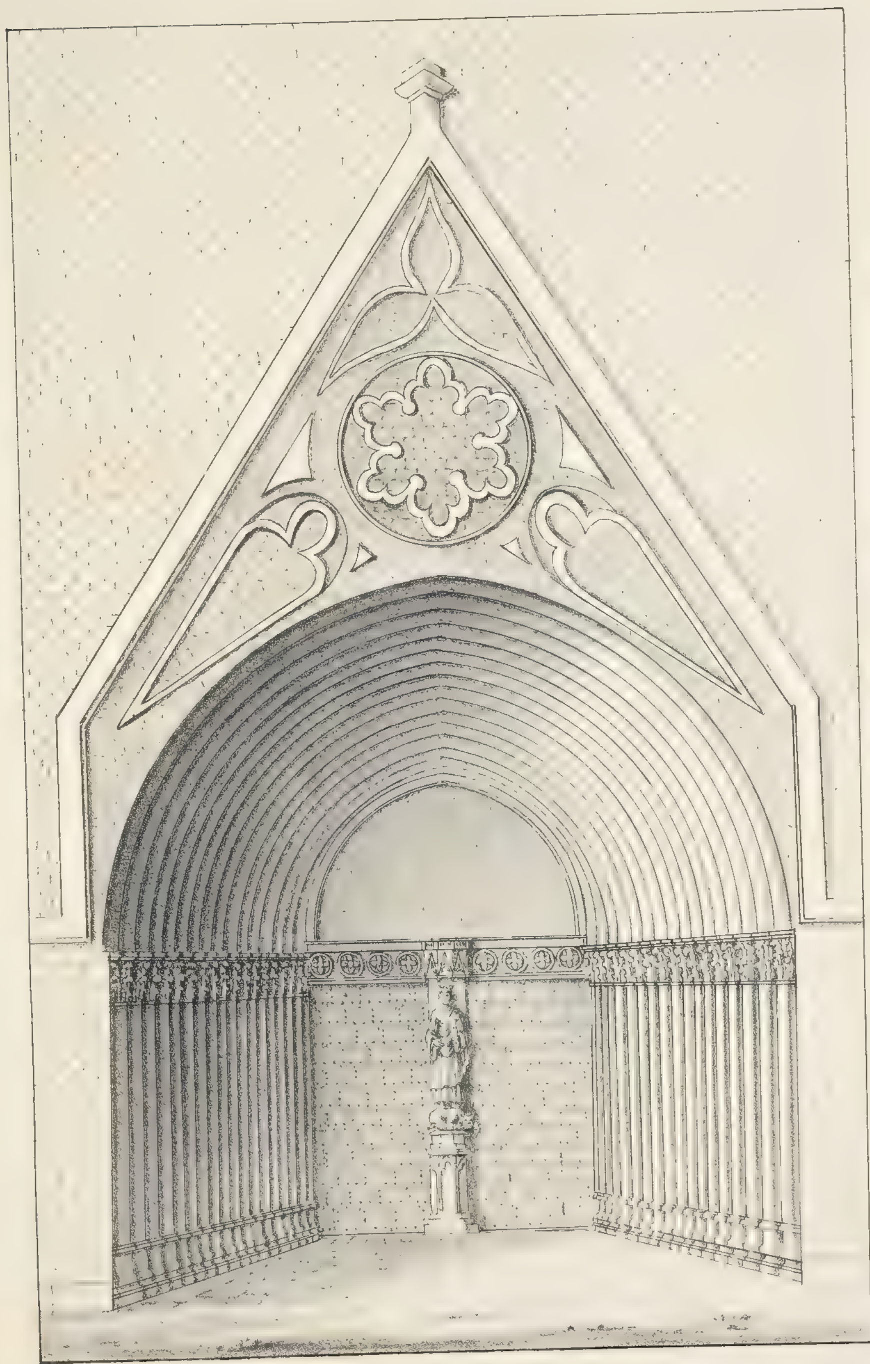
e. Pelare, som uppbära Orgelverket.

Upsala Domkyrkas Grundritning.

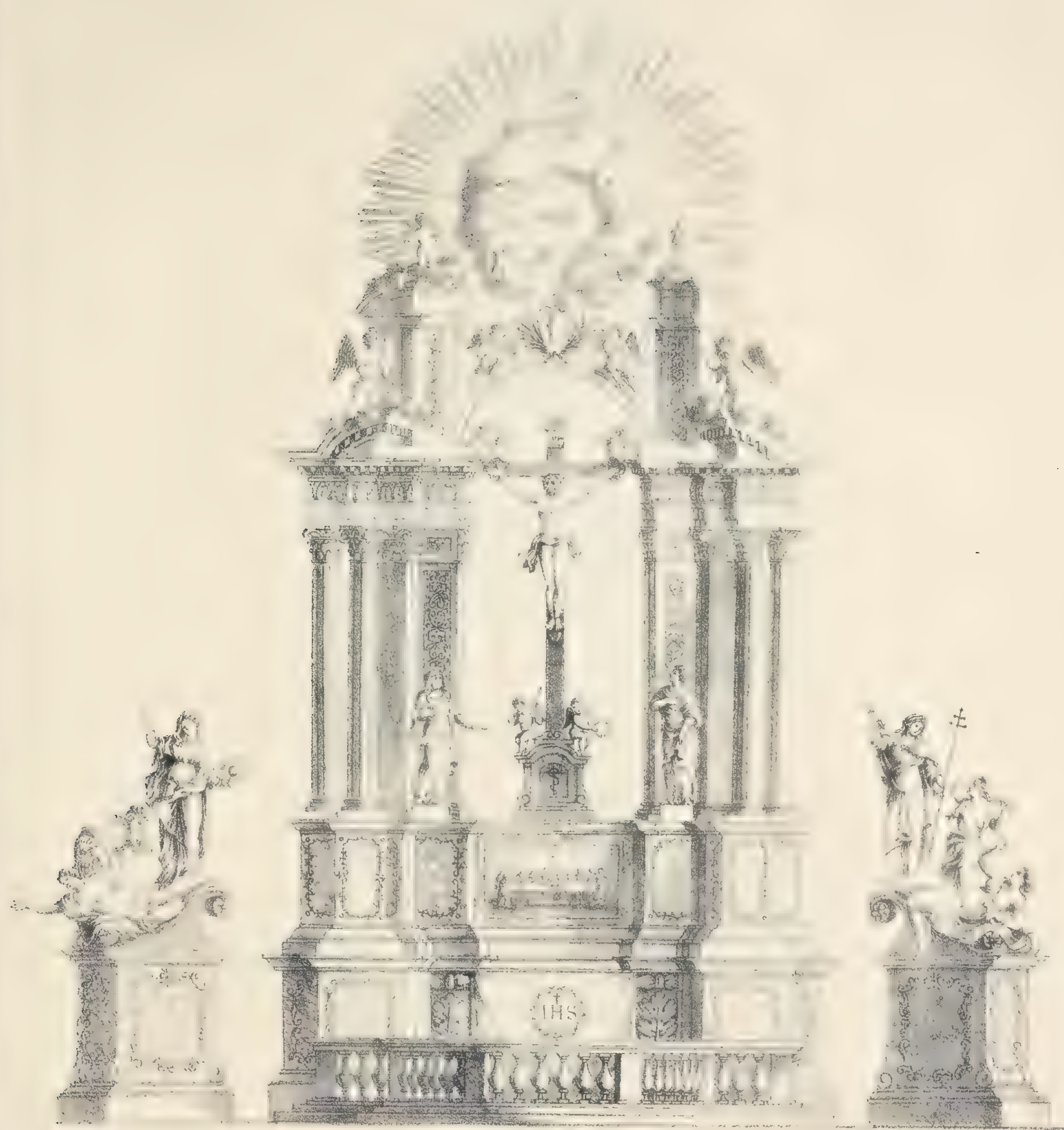
Södra Portalen
med S:t Laurentii Bild.

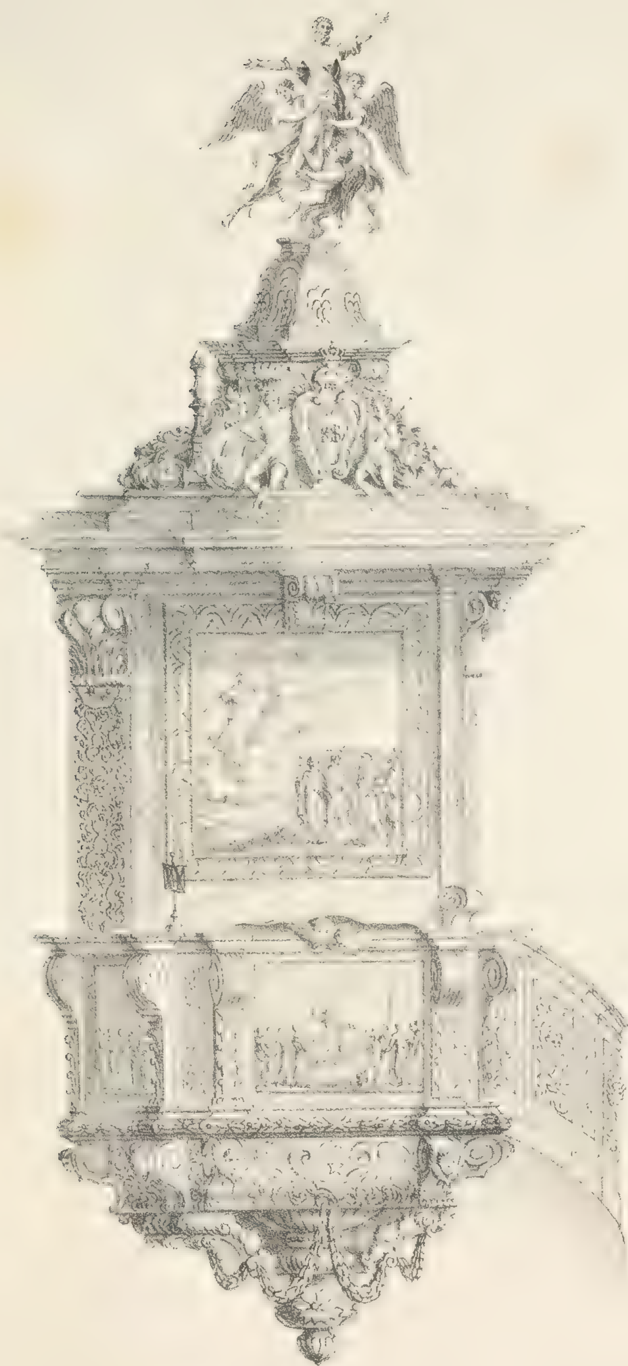
Norra Portalen
Med Olof den Helige's Bild.

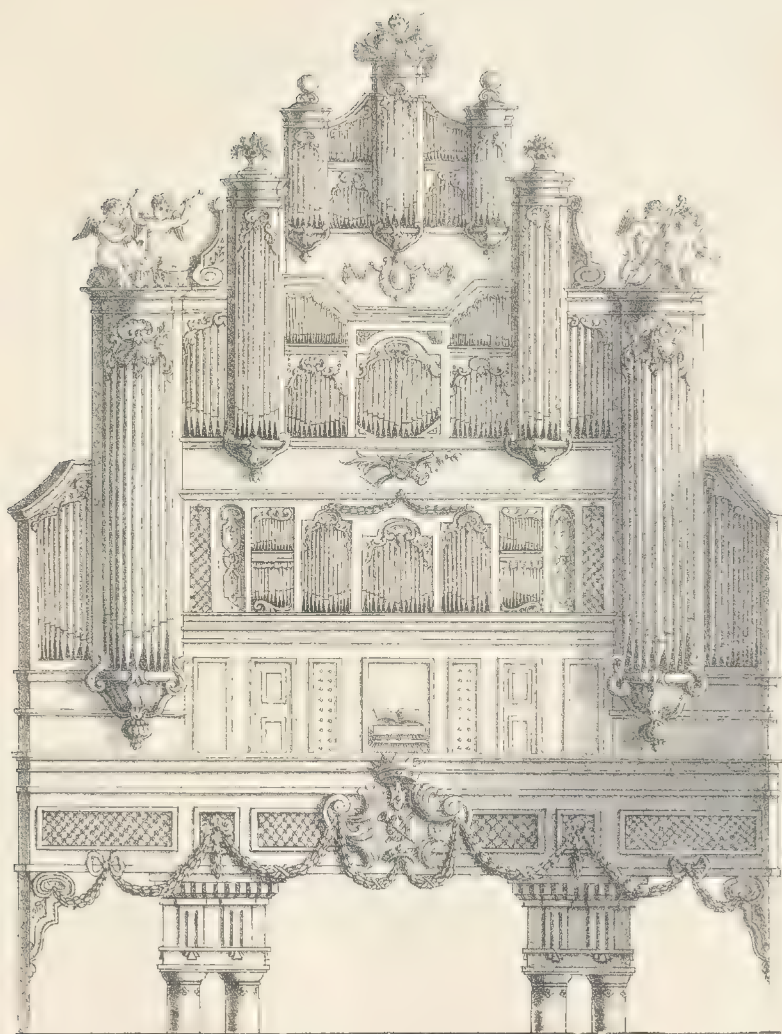
Hög = Choret.

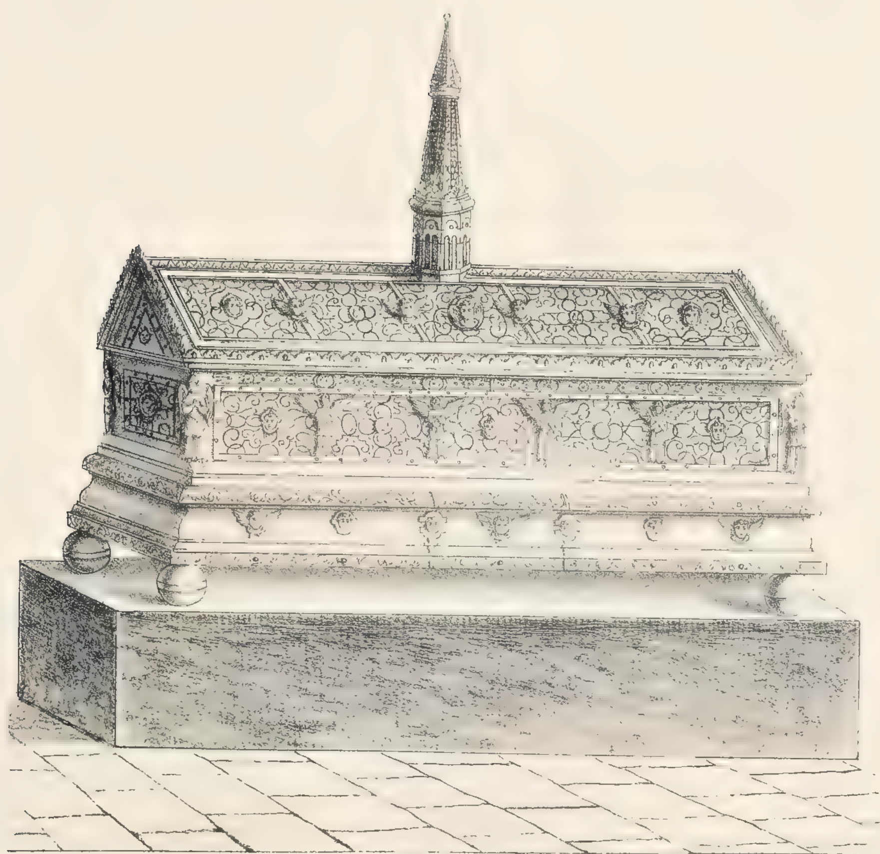
Högaltaret i Upsala Domkyrka.

Predikstolen
efter Nicodemus Tessin.

Orgelverket i Upsala Domkyrka.

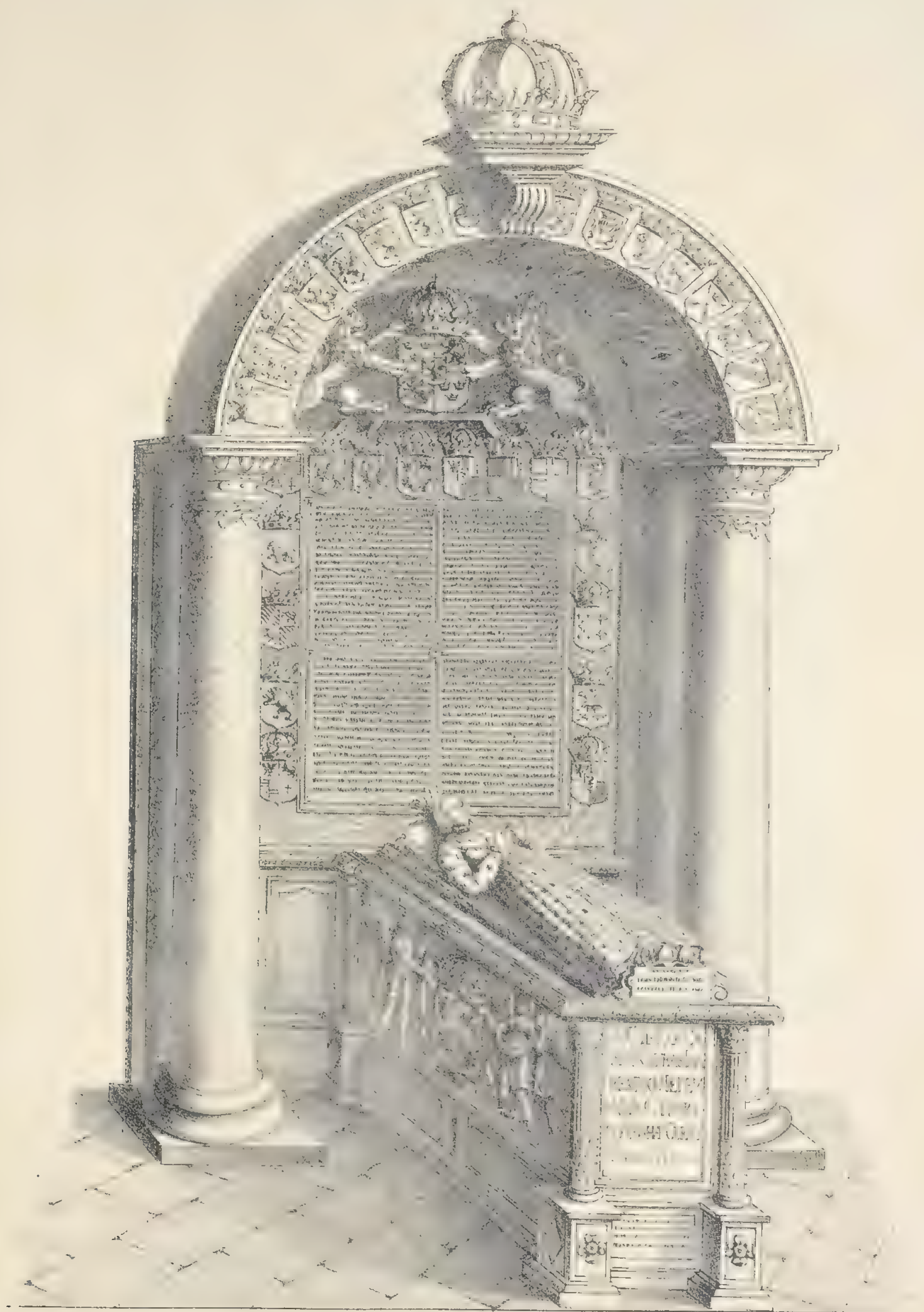
Helgedoms-Skrin af Silfver.
hvari Kon. Eric den Heliges Ben äro förvarade.

K. Gustaf I:s Grafvård.

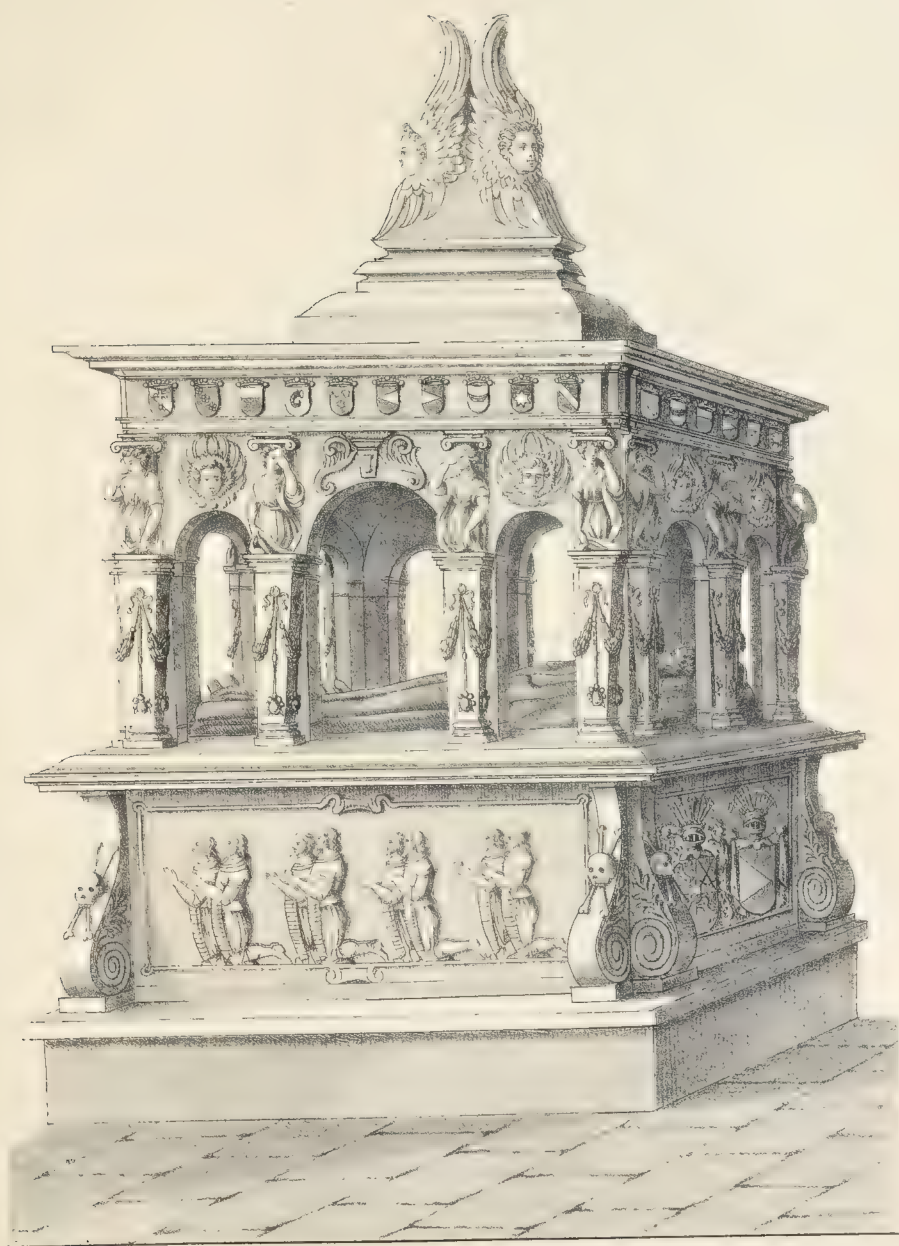
Kon. Johan III:s Grafvård.

Drottn. Catharina Jagellonicas Grafvård.

Minnesvård öfver Grefvarne Sture.

Minnesvård öfver Riks Rådet. Gustaf. Baner till Djursholm.
(halshuggen på Linköpings torg 1600.)

Riks Rådet Frih: Johan Skyttes Minnesvård.

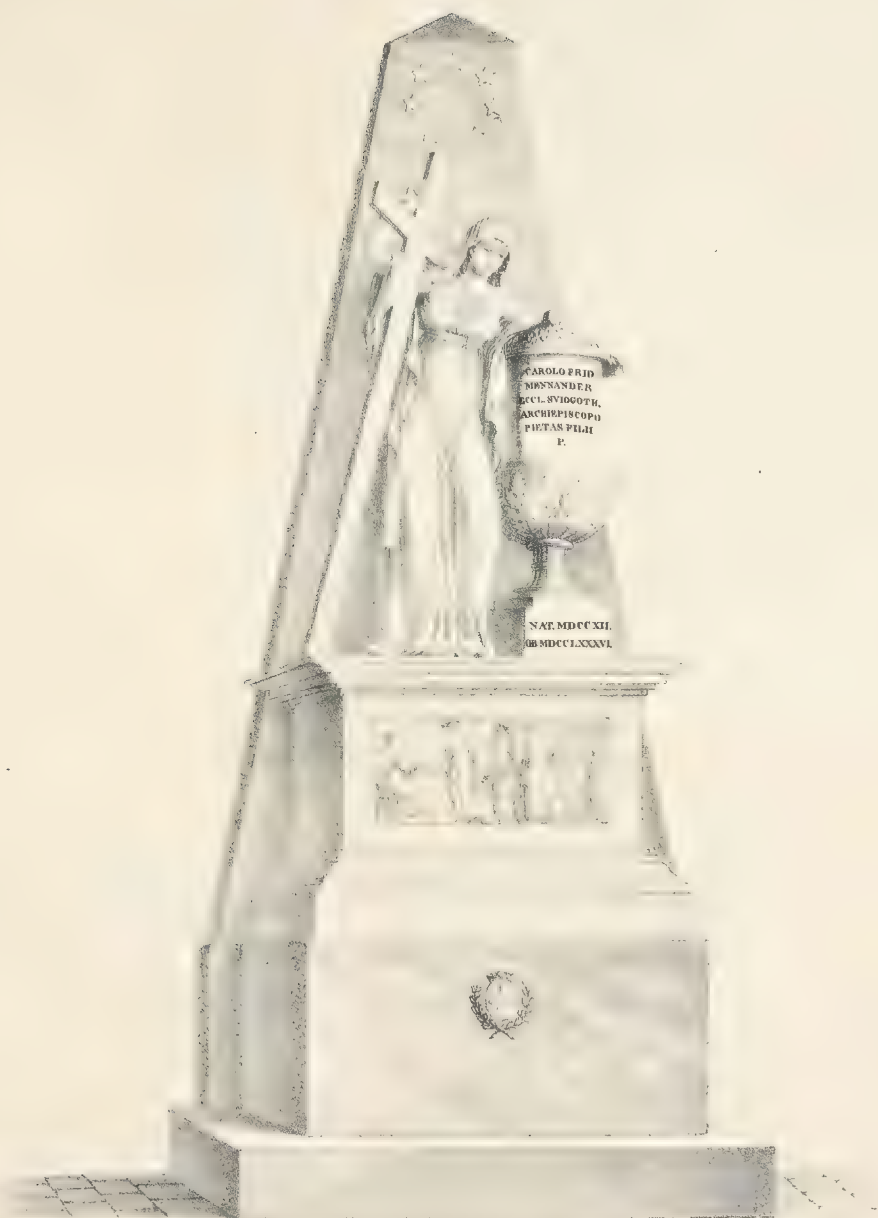
Kongl. Rådet Grefve Bengt Oxenstjernas Grafvård.

Fältmarskalken och Ambassadeuren Grefve C. D. Dohnas Grafvård.

Hofmarskalken Friħ. Carl De Geers Graf-Chor.

Erkebiskopen Mennanders Grafvård.

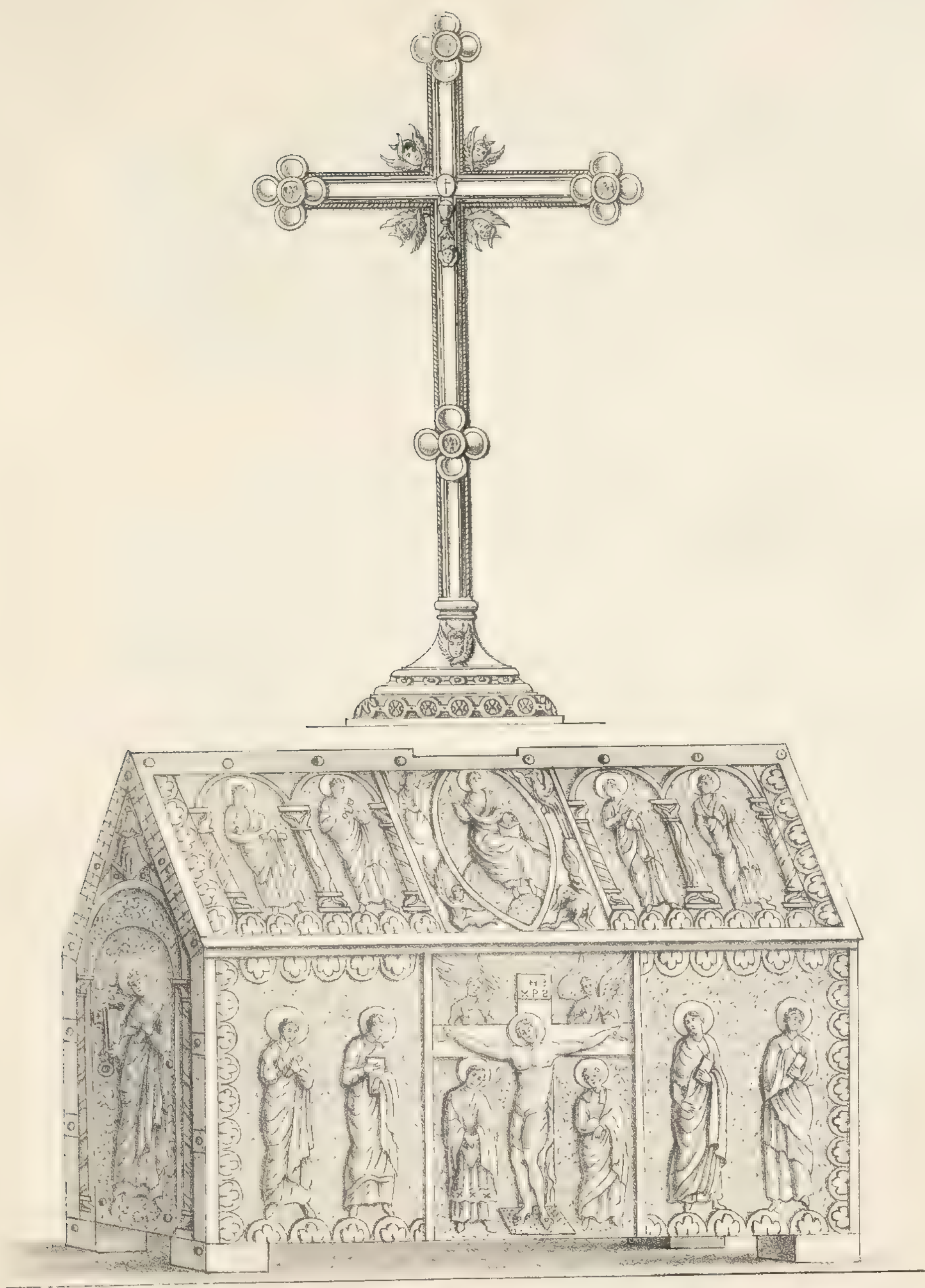

Archiatern Carl von Linné's Grafvård.

Birger Pederssons (Brahes) Grafsten.

år 1326.

I. Silfver Korset. II. Helgedomsskrinet.
(H. IV. sid. 24) (H. IV. sid. 25)

Bas-reliefs på Pelar-nicherna kring Högchoret.

Bas-reliefs på Pelar-nicherna kring Högchoret.

Bas-reliefs på Pelar-nicherna kring Högchoret.

10. 11. Bas=reliefs på Pelar=nicherna kring Högchoret.
12. Bas=reliefs öfver västra Portalen.

UPSALA DOMKYRKA.

Efter Christendomens införande i Norden, blef det snart Biskoparnes förnämsta omsorg, att vid sina Biskopssäten (cathedræ) grundlägga Domkyrkor (ecclesiæ cathedrales). Genom sitt byggnadssätt vittna de fleste af dem, att de leda sin härkomst från denna äldre period, då den Göthiska byggnadskonsten i allmänhet, och hos oss i synnerhet, mest förstod, att genom stora massor göra sig gällande. Att Upsala Domkyrka icke hör till denna tidsålder, faller genast i ögonen, då man betraktar byggnadssättet, och den lätthet och harmoni, hvarmed det i alla dess delar blifvit utfördt. Det må således icke anses främmande för vårt ämne, att i korthet vidröra de förnämsta orsakerna, hvarföre här, vid sjelfva Erkebiskopssätet, en byggnad af sådan vigt kunde företagas så sent, och långt sednare än annorstädes.

Våra urkunder vittna då, att Christendomen sednare i Svea rike, än i Götha, förmådde upphäfva sig till herrskande religion. En omständighet, som ingalunda förefaller oss oväntad, när vi erinre oss, att det gamla Upsala var hufvudsätet för Odinska offertjensten, och genom den, äfven på visst sätt för den äldsta samhällsförfattningen. Man blifver snart varse, huru denna i sina innersta grundvalar skakas, under det striden påstår emellan Christendomen och Hedendomen. Upsala-Konungarne öfvergifva sitt urgamla dyrkade Konungasäte, för att inom Götha rikes landamären afbida stridens utgång; och sjelfva Konungadömet, i sekler bevaradt inom Uppsvearnes ätt, öfvergår slutligen till deras stamförvandter Götherna. Dessa händelser bidrogo i sin mån, att i Svea rike göra Christendomens framsteg ringa. Derföre bibehöll sig också den hedniska offertjensten här så länge, att man icke utan skäl kunde säga, det **Eric Jedvardsson**, den helige (1150–1160) var den första Christne Konung, hvilken det lyckades, att i Svea rike omsider utvidga och befästa Christendomens öfvervälde. Först under honom blef det gamla Afgudatemplet i Upsala förvandladt till ett Christeligt tempel och slutligen inrättadt till Domkyrka för Upsalas första Biskopar.

Vid denna tidpunct hafva vi åter att gifva akt på en annan af Christendomen föranledd omständighet. På något mera än en fjerdedels mils afstånd från gamla Upsala, hade efterhand en Stad börjat bilda sig utmed Fyrisåns stränder. Den kallades **Aros**, eller nogare bestämdt, **Östra Aros**. Det Christna Konungaresidenset, eller Konungens gård (Kungsgården) var äfven hit förflyttadt. Om denna flyttning medverkade till uppkomsten af en Stad, eller denna tvärtom här medförde Konungasätets anläggning, hör ej till vårt ämne att afgöra. Nog af, Gamla Upsalas

fordna herrlighet var snart försvunnen, och dess Domkyrka stod så öfvergifven (solitaria et desolata), att en Erkebiskop ännu på 1250 talet nödgades beklaga sig hos Påfven, att hans Domkyrka var belägen på ett lågt och numera så föraktadt ställe (in vili et despecto loco), att han på de stora Kyrkofesterna knapt ägde några åhörare, för hvilka han kunde sjunga meslän. Så långsamt kunde man på sjelfva stället vänja sig vid den nya sakernas ordning; till dess en eldsvåda, som vid denna tid öfvergick Kyrkan, och hvarom flere Påfve-Bullor tala, omsider synes hafva gifvit sista slaget åt den här långsamt bortdöende tillgifvenheten för hedendomens bruk och sedvanor. Denna händelse synes äfven hafva påskyndat ErkeBiskoparnes beslut, att, så väl hos Romerska Stolen, som hos Konungen af Sverige anhålla, det Upsala Domkyrka skulle, med bibehållande af sitt gamla namn och sina företrädesrättigheter (retento sibi antico nomine et juribus), få flyttas till tjenligare ställe. Detta var Östra Aros, som nu först, och af denna orsak, i våra urkunder började kallas Upsala eller nya Upsala, till skillnad från det fornhedniska, gamla Upsala, sedan Påfven Alexander IV. genom en Bulla, daterad Viterbo den 5 September 1250, till denna flyttning lemnat sitt tillstånd. Först 20 år derefter, på en herredag i Söderköping gaf Kon. Waldemar Birgersson, genom ett bref af d. 22 Sept. 1270, härtill sitt höytidliga bifall. Som detsamma i mera än ett afseende är af stor historisk märkvärdighet, förtjenar det utan tvifvel ett rum i texten:

In nomine Patris Filii et Spiritus Sancti Amen.

"*Nos Waldemarus Dei gracia Rex Sveorum. Cum essemus apud Sudercopiam constituti, evocatis illic ad nos majoribus ecclesiarum Prelatis, ac nobilioribus regni Principibus, tractatum diligentem habuimus super statu et promotione Ecclesie Upsalensis. Considerantes igitur dictam Ecclesiam propter situs sui importunitatem stare quasi solitariam et desolatam, ac propter fabricam vetusti operis et incendii, ruine jam proximam, ipsam de predictorum omnium consilio et consensu, ob reverenciam Dei et beati Laurencii et beati Erici Regis et Martiris, progenitoris nostri, et ob remedium salutis anime nostre, ad locum apciorem, retento sibi antico nomine, et juribus omnibus, decrevimus transferendam. Actum apud Sudercopiam Anno Domini M.CC.LXX. die beati Mauricii. In cujus rei testimonium, presenti littere Sigillum nostrum, una cum sigillis prelatorum et principum regni Svethie, duximus appendendum.*"

Från denna tid voro Upsalas Erke Biskopar och Dom=Capitel på det högsta omtänkte, att sätta den stora Kyrkobyggnaden i verket. Men för ett så vidt utseende företag erfordrades naturligtvis utomordentliga tillgångar; och efter tidernas

skick, viste man också att bereda sig sådana. Ty äfven här användes samma utvägar, som gjort nästan alla den Christeliga Byggnadskonstens jättelika företag i denna tidsålder möjliga. Genom anskaffandet af outtömliga Aflats förråd var man icke allenast i stånd att bana sig väg till de rikes och mägtiges frikostigare bidrag, utan, hvad mera är, de ringa och obemedlade folkclassernas biträde, ty der fann man alltid och i tillräcklig mängd villiga arbetare, som endast genom sina händers verk kunde skaffa sig delagtighet af de ymniga Aflatsförråd Kyrkan för tillfället egde. I sådan afsigt utfärdade också Svenska Kyrkans Biskopar, som år 1271 i Östra Aros voro församlade, ett Aflatsbref under den 9 Sept. eller samma dag, som de emottagit Påfvens ofvannämnda Bulla om Domkyrkans flyttning. I detta bref gifves hvar och en 40 dagars Aflat åt alla, som med hjelpsam hand (qui manum porrexerint adjutricem) bidrogo till uppförandet af denna kostbara byggnad (opus sumtuosum). Romerska Stolen var ej heller sen, att uti aflat lemna sitt understöd, hvarom Bonifacii VIII^s^ Bulla af 1294 och Clemens V^e^ af 1309 och 1310 bära vittnesbörd. Naturligtvis måste ännu en rund tid utgå till nödiga medels insamlande. Isynnerhet var det genom Testamenten, som de betydligaste understöd, så i jordagods som penningar, här inflöto under namn af subsidia novæ fabricæ ecclesiæ Upsalensis, och om hvilkas beskaffenhet man i Registrum Upsaliense, och de utdrag Peringsköld deraf ur meddelar, kan erhålla temligen fullständiga upplysningar.

Sparsammare äro deremot de underrättelser vi ega qvar om början och fortgången af sjelfva Kyrkobyggnaden, och hvilka vi här skola försöka att ordna efter tidsföljden. Det var först vid slutet af Konung Magnus Ladulås regering, som utspridt säkerhet, trefnad och välmåga i landet, som man med allvar kunde gripa verket an. År 1287 inkallades från Frankrike en Byggmästare, Etienne de Bonnueil, eller såsom han i Original Contractet, uppsatt i Paris d. 8 September samma år kallas, "Taillieur de pierre, Maistre de faire l'eglise de Upsal en Suece". I sällskap med sig hade han 10 Mästare och 10 Gesäller, hufvudsakligen för stenhuggning ("pour ouvrer de taille de pierre en la dite eglise"). Såsom respenningar hit försträckte tvänne vid Universitetet i Paris vistande Svenska Studenter honom 40 Livres; och Churfursten i Cöln samt Abboten af Corvey i Westphalen gingo dessutom för honom i borgen, att han skulle uppföra den nya Domkyrkan i Upsala, efter samma plan, som den berömda Kyrkan Notre Dame i Paris, som vid denna tid blifvit färdig. — För öfrigt blef på bästa sätt sörjdt för Byggmästarens säkerhet, och vid ankomsten hit blefvo han och alla de medhjelpare han hitfört, genom särskildt utfärdade försäkrings-

bref, tagne under Dom=Capitlets synnerliga beskydd.

Plats för byggnaden hade man valt på en tjenlig höjd, sedermera kallad Domberget (**mons Domini** vel **S. Trinitatis**), som sedermera jemnades och omgafs dels med höga sidomurar, dels med hus till Domkyrkans och dess tjenares behof. Grundmuren ofvan jord lades till halfannan alns höjd hel och hållen af huggen sten, som icke utan besvär måste hämtas på 2 mils afstånd Norr om Upsala, i Lena Socken. För öfrigt uppfördes sjelfva byggnaden utaf tegelsten af alldeles förträfflig beskaffenhet. Den var tilltagen i stor skala. Inom murarne skulle den blifva 180 alnar lång, 76 alnar bred och 46 alnar hög under högsta hvalfvet; då härtill lägges 11½ alns hög takresning, blifver hela höjden 57½ aln. — Så fanns det redan då i höga Norden ett tidehvarf för stora sekelslånga företag. Slägter efter slägter aflöste hvarannan i detta arbete, sedan hvart och ett af dem med uthållande tålamod och from försakelse rastlöst arbetat på en byggnad, som de visste en dag skulle blifva Nordens prydnad, men hvars fullbordan de sjelfva aldrig hoppades få skåda. Också behöfdes det en tid af nära 150 år, för att fullända detta herrliga tempel och gifva det i alla dess delar den säkerhet och den fasthet som hittils trotsat tidens magt, och flere gånger besegrat eldens våldsamhet. Men ehuru densamma, efter den sista svåra eldsvådan, vid början af förra århundradet, förlorat många af sina fornprydnader och, hvad värre är, icke kunnat undgå att till sitt yttre lida nog mycket förfång af moderna architekters ofog, är den ändock ännu i dag i hög grad förtjent af allmännare uppmärksamhet, såsom ett vördnadsbjudande monument från en tid, då den gamla Gothiska byggnadskonsten ännu stod i sin skönaste blomma. Om den ock i sjelfva sin anläggning måste likasom vittna om det nordiska luftstreckets armod, och således genast umbära många af de yppiga konstprydnader, hvarmed Tysklands och Englands, att ej tala om det sydliga Europas Cathedral=Kyrkor under en mildare himmel ännu i dag prunka; så har dock den snillrike mästaren vetat att väl begagna de i vårt land för handen varande tillgångar på byggnadsmedel. Det enkla djerfva och stora framstår öfver allt i hans verk, och i den lyckliga öfverensstämmelse han gifvit alla dess delar, har han likasom sinnbildligt vetat uttrycka söderns lätta behag i förening med nordens lugna kraft. —

Upsala Domkyrka är börjad och fullandad efter en idé och skiljer sig således äfven derutinnan från de flesta andra kyrkor i vårt land, som, med få undantag, fått tillsatser från olika tider och af olika byggnadsart. Äfven i denna kyrka igenkänner man lätt den smak, som rådde i hela me-

deltidens byggnadskonst, att allegorisera allt. Så är sjelfva Kyrkan anlagd i form af det heliga korset. Det öfversta choret å östra ändan skulle afbilda Törnekronan, på samma sätt som de båda Tornen å den västra skulle beteckna de tvänne qvinnorna, som stodo gråtande vid Korset. För öfrigt var kyrkan försedd med än ett Torn, midt öfver Korset, jemte det att de öfversta hvalfmurarnes contreforter voro alla utsirade med smärre tornspetsar, hvilka likade frommas böner, öfverallt sträfvade upp emot höjden. Äfven i kyrkans yttre form har Byggmästaren väl förstått att uttrycka dess inre beskaffenhet och indelning, på det sätt och i den ordning, som Christna Församlingens ritual då för tiden fördrade. Således möter oss strax vid den stora hufvudingången å västra sidan, kyrkans nedre afskiljda del, djupt inträngd mellan tvänne sidochor, och som i äldre tider var bestämd för poenitentsgörare och sådane, som i kyrkans gemenskap skulle upptagas. Dernäst följa Skeppet och Korset, ämnade för Allmänheten, dernäst sjelfva Hög Choret för Clereciet, något upphöjdt för de stora Kyrkofesterna, och slutligen sidochoren eller smärre Capeller, som merendels voro invigde till något Helgons ära, och inrättade för Presternas enskilda och dagliga gudstjenst, såsom till själamessor efter aflidna, hvilka varit i tillfälle att anordna dylika genom rika testamenten, för sig och de sinas själaro. Sådan var Domkyrkans indelning i det inre, och som till alla delar och i förträfflig öfverensstämmelse med andan och betydelsen af det hela, blifvit af Byggmästaren utförd.

Under den långa tidsrymd en kyrkobyggnad af så vidsträckt omfattning påstod, hade man utan dröjsmål dragit försorg derom att ett provisoriskt Capell af trä till Eric den heliges ära blef inrättadt inom de uppdragna yttre murarne. Till detta Capell; eller **ecclesia lignea intra muros** som det kallas, flyttades det Svenska Skyddshelgonets aflefvor och uppställdes här; i ett dyrbart helgedomsskrin af silfver förvarade, till allmänhetens dyrkan, för att göra den nya Cathedralen än vidare förtjent af de frommas åtanka. Också var det genom fortsatta gåfvor och testamenten af Sveriges konungar och Magnater, samt i synnerhet af Kyrkans Prelater och Klerker af alla grader och vilkor som denna byggnad i särskilda delar småningom kunde fullbordas. Så blef S:t Mariæ Chor med tillgränsande sidocapeller aldra först färdigt. Vid år 1328 omtalas en Canonicus Nicolaus de Skeptuna, som till takets täckning, hit gaf ett Skeppund "utarbetadt Bly." Redan hade flere Erkebiskopar här utvalt sin lägerstad, och snart täflade lekmän och Klerker om äran af ett hvilorum härstädes efter döden, hvilket naturligtvis icke kunde bättre och säkrare förvärfvas,

än igenom rika testamenten, så af jordagods som penningar, till Kyrkobyggnadens fullbordan. **ad ecclesiæ fabricam** Så blef den i Nyköpings fängelse ihjelhungrade Hertig Eric af Södermanland redan 1322 här jordad, då hans efterlemnade Furstinna, Norrska Prinsessan Ingeborg, hit förärade en kostbar Kalk af guld, samt en för sin tid rik Kyrkoskrud. Sammaledes blef Uplands Lagmannen Birger Pehrsson (Brahe) till Finsta här 1328 begrafven i det intill S:t Mariæ Chor gränsande S:t Nicolai capell, sedan han i lifstiden gjort ett betydande legat, både i jord och penningar. Så blefvo äfven de öfriga sidocapellerna efter hand färdige; redan på 1330-talet voro här anniversarier och själamessor, som enskildas fromma frikostighet instiftat, i full gång, och man finner från denna tid Domkyrkan väl försedd med Chorprester och Præbendater. Högchoret och Korset nalkades också sin fullbordan. De höga hvalfven hade fordrat mycken tid och arbete, liksom pelarne kring högaltaret, hvilka äro af huggen sten, med största omsorg uppförde. Vid denna tid blef också den vackra Portalen, på Domkyrkans södra sida, af huggen sten med en anmärkningsvärd konstrikedom fullbordad. Den bekostades af Drotsen Amljörn Sixtenson Sparre (till Salestad och Ängsö) hvars vapen, i sten uthugget, ännu synes öfver ingången. Hundrade år sednare äro Portalerna på norra och vestra sidan, med sina stora, runda fönster, äfven af huggen sten uppförde. Begge äro i samma stil, och en inskrift, som ännu är i behåll, öfver vestra Portalen, visar att detta arbete blifvit fulländadt år 1431. I de groteska basreliefs, hvarmed man utsirat denna port och som föreställa Jungfru Mariæ bebådelse och Frälsarens hudflängning, råda samma smak och samma grad af konstfärdighet, som i de besynnerliga figurerna å de nicher, hvilka man för fristående helgonbilder anbragt å pelarne omkring Högchoret, och hvarpå vi längre fram skola vända våra läsares uppmärksamhet.

På den stora återstående delen af sjelfva Kyrkan, eller skeppet, hade man med den framgång arbetat, att vid 1400-talets början var äfven denna del till hvalf och pelare färdig, då en olyckshändelse plötsligen förstörde hela arbetet. Chronologiska anteckningar från denna tid berätta, att år 1402 d. 25 Maj hvalf och pelare på en sträcka af 60 alnar, som ungefär utgör skeppets längd, här instörtat, och tillägger den fromme annalisten, att en olycksbådande komet samma år syntes på himlahvalfvet. Att upprätta denna skada behöfdes en tid af ännu trettio år, ehuru pelarne efter denna olycka, voro af enklare sammansättning, och således icke erfordrade den möda och kostnad, som man öfverallt användt i högchoret. I alla fall måste man vara betänkt på nya tillgångar för dessa oberäknade kostnader, och vederbörande underläto ej att för detta ändamåls vinnande sätta alla möjliga medel i verksamhet. Så finner man antecknadt, att Erke Biskop Peder i Lund jemte flere Danmarks Biskopar i Julii 1429

från Köpenhamn utfärdat ett Aflatsbref till förmån för Upsala DomKyrka, hvars byggnad, enligt hvad orden lyda, ännu icke var, såsom sig borde, fulländad (nondum prout decet consummata). Detta efterdöme följdes af Svenska Kyrkans Biskopar, samlade 1431 om hösten i Wadstena, hvarifrån de under d. 2 Sept. utfärdade ett frikostigt aflatsbref, till förmån för alla rättrogne, som ville understödja den påbörjade vestra delen af byggnaden, hvilken Domkyrkan icke mägtade af egna tillgångar uppföra, eller såsom det i originalet heter, "Metropolitana ecclesia Upsalensis ædificium plurimum sumtuosum, quod in ejus occidentali parte inchoatum existit, ex propriis suis reditibus nequeat consummare." Genom stora ansträngningar var ändteligen byggnaden, 1435 så vida fullbordad, att invigningen kunde ske, ehuru hvalfven öfver denna del af Kyrkan först år 1440 blefvo färdige, hvilket en Curatus Upsalensis, vid namn Petrus Nicolai, låtit verkställa ("testudinari fecit"), såsom det på grafstenen i Domkyrkan honom till åminnelse finnes antecknadt. Året derpå eller 1441 blef Tornbyggnaden midtpå Kyrkan eller öfver Korset färdig och täckt med Koppar, hvartill, enligt en gammal anteckning i Registrum Upsaliense, åtgått något öfver 13 Skeppund.

Upsalas dåvarande ErkeBiskop, den allmänt aktade Olavus Laurentii, upplefde således den af många nitiska företrädare efterlängtade dag, då han fick till allmän gudstjenst sluteligen inviga den herrliga tempelbyggnaden. Denna högtidliga act gick för sig tredje dag Pingst år 1435, då ErkeBiskopen var biträdd af Biskop Thomas i Strengnäs, och blef Domkyrkan invigd till S:t Laurentii, S:t Erics och S:t Olofs ära, hvilkas fristående bilder, i lifsstorlek, uti sten uthuggne, prydde Kyrkans tre ingångar.

ANMÄRKNINGAR.

8. 1.

Till bestyrkande af hvad vi yttrat i det föregående om Christendomens tillstånd i Sveriket, efter Olof Skötkonungs tid, må anföras det Hervarar Saga, Cap. 20, förmäler om Emund Gammal, att i hans dagar höllo Svear illa Christendomen (um hanns daga hieldu Svíar illa Kristni). *Ännu i tvänne århundraden derefter höres från Romerska stolen samma klagan. I en confirmationsbulla af år 1182 för Biskop Ægidius i Westerås förmanar Påfven Lucius III. den nyvalda Biskopen att utrota Hedendomen och utsprida Christendomen* (eradicet paganismum, plantet christianismum). *Ja ännu år 1224 lät Honorius III af samma orsak sig angeläget vara, att förse Upsala Erke-Stift med en sträng och allvarsam Erkebiskop, och en sådan trodde han sig hafva funnit i den nyvalde Olof Basatömir* (errantium ductor), *hvilken också i denna värdighet nu bekräftades,* talem nimirum existentem, *heter det i Bullan,* qualem metropolis Upsalensis propter indomitæ gentis induritiem egeat. *(jfr. Celse. Bullar p. 60)*

2.

Hvad vi ofvanföre yttrat om Gamla Upsala Domkyrkas flyttning till Östra Aros, sedan kalladt Nyja Upsala, stödjer sig på ojäfaktiga historiska urkunder. Läsaren påminner sig här striden emellan Verelius och Scheffer, detta ämne angående. Vi skola på ett annat ställe visa att denna trist hufvudsakligast härleder sig från de af Messenius stympade och sålunda missförstådde uttryck i inledningen till Ericus Olai. Här vilja vi endast anföra bevis för den tidsålder. då Östra Aros började att kallas Upsala. I ett Konung Magni Ladulås' Bref af år 1286 (hos Peringsköld Mon. 1. 7.) heter det om Aros, att stället nu kallas Upsala ("Arusia, quæ nunc Upsalia dicitur"). *I Hert. Erics och Waldemars Bref af år 1315 (Peringsköld, l. c.) kallas staden ännu* "Upsalia nova". *Det är för öfrigt anmärkningsvärdt, att Konungasätets flyttning, såsom här från det gamla hedniska till det nya christeliga Upsala, äfven föregått i Danmark, då Harald Blåtand efter christendomens antagande förlade Konungaresidenset från det gamla Leire till det närbelägna Roskeld, der, på samma sätt, som i Upsala, en betydande stad med en herrlig Domkyrka snart uppstod. (Jemför Münter. Kirchen Gesch. von Dänemark u. Norwegen. 1)*

3.

De läsare, som jemföra våra uppgifter om Upsala DomKyrkas byggnad, lära finna, att vi för densamma antaga en långt sednare tid, än våra föregångare, som på god tro afskrifvit hvarandra, under det de förlitat sig på ett så aldeles otillförlitligt vittnesbörd, som de understuckna Excerpta ex scriptis Caroli Episcopi Arosiensis, *hvilka Ol. Rudbeck meddelade Verelius till utgifvande. Vi hafva åberopat samtida historiska bevis. De förefinnas i de Bullor och Diplomer, som Peringsköld i sina Monumenta, Scheffer och efter honom Ihre i Upsalia Illustrata meddelat. Härmed böra Celses Bullarium, Porthans Accessioner o. s. v. jemföras. Registrum Upsaliense, Mscr, den vigtigaste urkund i detta ämne, finnes i Kongl. Bibliotheket i Stockholm.*

ANDRA HÄFTET.

Upsala Domkyrka, hvars byggnad räckte i 154 år, vann sin slutliga fullbordan vid år 1441. Herrlig och fulländad i alla sina delar, skulle denna byggnad kunnat stå till våra dagar, om ej den varit hemsökt af de eldsvådor, som så ofta öfvergått Upsala stad. Vi förbigå de mindre betydliga, och anmärka endast de större olyckshändelser, som verkat mer och mindre förstörande på denna byggnads inre eller yttre utseende. Sådana eldsvådor har Domkyrkan undergått 1473 i Juni och 1572 i April. Den sistnämnda var af svårare beskaffenhet, och har Kyrkan i synnerhet till tak och torn då lidit mycken skada. Konung **Johan III.** *lät sig angeläget vara, att återställa hennes fordna yttre anseende, som mest lidit; men rikets mindre fördelagtiga ställning, under hans regering, lär hafva gjort, att dermed drog ut på tiden. Af en anteckning i Palmskjöldska Handskr. Saml. finner man, att från år 1574 till 1584 användes till de stora Tornens och öfre Takets täckning 362 Skeppund Koppar och 40 Skeppund Bly; men att ännu behöfdes 400 Skeppund till de många små tornens och nedre tak afsatsens beklädning, och som tillgång dertill ej lärer funnits, var Kyrkan en lång tid täckt med vanligt taktegel. I Mars månad 1609 har en ovanligt häftig storm skadat Domkyrkotornen å vestra sidan, och det ena af dem nedstörtade. Efter sitt inträde till Regeringen, lät Konung* **Gustaf II Adolph** *företaga den nya Tornbyggnaden som Architecten Gerhard De Besche åtog sig att verkställa, (enligt upprättadt Contract af den 13 Dec. 1613 Peringsk. B. sid. 24.) Dessa båda Torn hvilkas längd från grunden till öfversta spetsen var nära 200 alnar blefvo färdiga 1619, då Koppar till deras betäckning inköptes af Bibeltryckstunnan för detta och följande året (se Registraturet för samma år i Palmsköldska Saml.) Det tredje stora Tornet, midt öfver Korset af Kyrkan uppfördes något sednare och af Kyrkans egna medel.*

Domkyrkans utseende vid denna tid är bevaradt å de Tabeller, som åtfölja Rudbecks Atlantica, samt i Dahlbergs Svecia Antiqua et Hodierna, och Peringskölds Monumenta Uplandica, hvilka ligga till grund för den ritning vi i första Häftet meddelat af Upsala Domkyrka före år 1702. Det var detta år, som en häftig eldsvåda i Maj månad förstörde en stor del af Upsala Stad. Domkyrkan led då den största skada, i synnerhet å västra sidan, genom Tornens instörtande, äfvensom å den norra, genom den å denna sida uppförda Klockstapel, som först antändes och snart satte taket i brand, såsom J. Eenbergs tryckta berättelse om denna Eldsvåda vidare utvisar. Till all

lycka blef dock den östra delen af Domkyrkan, med Högchoret och dess vackra pelare och fönster af huggen sten minst skadad. Kyrkoskruden blef äfven till alla delar räddad; men för öfrigt gick allt upp i rök som hörde till Kyrkans innanrede, såsom Altare, Predikstol och Orgverk. De flesta Grafchor, med sina många och vackra monumenter blefvo mer och mindre skadade, hvarom de än i dag bära sorgliga vittnesbörd. Lyckligtvis äro deras afritningar och inskrifter i Peringskölds verk bevarade. Det samma kan tyvärr icke sägas om andra vigtiga ålderdoms minnen, såsom Eric den Heliges Tapet (se Peringskölds Monum.) och Svenska Konungarnes fordna Kröningsstol, med flera märkvärdigheter, som i denna brand gingo förlorade, utan att man af dem äger teckningar, af det värde eller den tillförlitlighet, som de förtjena.

Man började utan dröjsmål att återställa, så vidt man kunde, den lidna förlusten. Redan i Julii månad 1706 voro Tak, Hvalf och fönster så vida reparerade, att Domkyrkan i Februari det följande året öppnades till allmän gudstjenst. Hvad som hörde till Kyrkans innanrede och prydnad, blef till en del genom den Kongl. Familjens enskilda frikostighet genast rikeligen ersatt; det öfriga blef efterhand anskaffadt på Domkyrkans egen bekostnad, i den mån dess tillgångar medgåfvo. Så skänkte Enke Drottningen **Hedvig Eleonora** en kostbar och rikt ornerad Predikstol, hvartill Grefve Nicodemus Tessin uppgifvit ritning. Prinsessan **Hedvig Sophia** lät på sin bekostnad omgjuta och till en fjerdedel föröka Domkyrkans Storklocka, så att den nu väger 40 Skeppund, och är den största i riket. Altaret är förfärdigadt af Bildhuggaren Burchard Precht och kostade Domkyrkan 80,000 Daler kopparmynt, när det år 1731 blef invigdt. (se Frediani Uplands Kyrkors märkvärdigh. sid. 16) Det är i en ren och skön Italiensk architectur arbetadt i likhet med det berömda Altaret uti Jesuiter Kyrkan i Loretto. På sidorne har det trenne fristående Figurer, föreställande Tron och Nya Testamentet. Till Altarets prydnad skänkte Grefvinnan Cathar. Ebba Baner, född Horn, en dyrbar Messeskrud, till åtanka deraf, såsom det i Gåfvobrefvet af år 1734 heter "att när Drottning Ulricæ Eleonoræ Kröningsact år 1719 i Upsala Domkyrka firades, hade Grefvinnan såsom Hofmästarinna den nåden, att inför Altaret hjelpa till att kläda på Hennes Kongl. Maj:t Krönings-manteln."

Det stora och vackra Orgelverket blef äfven 1731 färdigt. Orgelbyggaren

Joh. N. Cahman erhöll för delsumma 36,000 Daler kopparmynt af de räntemedel, som tillkommit af de Frälsehemman i Småland, hvilka Riks Rådet Claes Horns Enka, Grefvinnan Ebba Lejonhufvud, för detta ändamål testamenterat till Domkyrkan (Peringsköld, anf. st. sid 97). Det har sedermera blifvit repareradt af N. Söderström och M. Stalberg 1765, och med vackert Bildhuggare arbete försedt af A. Masreliez. Det är ett af de största i riket och har 40 stämmor (Hülphers om Orgverk, sid. 212).

Omsider företogs äfven Tornbyggnaden. De båda Tornmurarne å vestra sidan, som länge hade stått med bradkurar öfvertäckte, blefvo nu uppdragne och försedde med lägre Torn i modern och vacker stil, fastän ingalunda passande till Kyrkans Gothiska byggnadsart. De äro uppförde af Öfver Intendenten Baron C. Härleman. Det stora Tornet midt öfver Korset, äfvensom de öfriga smärre Tornen, blefvo icke återställde. Klockstapeln, som i likhet med den å kyrkan Nôtre Dame, var uppförd å Norra sidan blef nedtagen och teglet vid Kyrkans reparation användt. I stället blefvo de af Gerhard Meyer omgjutna 4 styckena Klockor, jemte en vid staden Thorns öfvergång 1703 eröfrad Klocka, uppflyttade i det Norra Tornet, och i det Södra uppsattes det stora Tornuret, som Christoph. Polhem på Domkyrkans bekostnad förfärdigat.

Såsom vi ofvanföre anmärkt, hade nästan alla Grafchoren blifvit i mer och mindre mån skadade genom den sista eldsvådan. Straxt der efter utfärdades derföre ett Kongl. Bref till Dom Capitlet i Upsala, af det innehåll, att alla de Ätter, som innehade sådana Grafchor, skulle ofördröjeligen besörja deras iståndsättande, så framt de ville vid sin ägande rätt varda bibehållne. Denna befallning angick likväl endast iståndsättandet af hvalf, väggar och fönster; till monumenternas återställande kunde den icke, såsom befallning, gerna sträcka sig. Många minnesvårdar hade i eldsvådan alldeles försvunnit, utaf dem, som stodo åter, hafva de fleste blifvit, så vidt man kunnat, återställde i sitt fordna skick; endast några få hafva blifvit lemnade i det ödesmål, hvaruti eldens härjning försatt dem. I nästföljande Häfte skola dessa Grafchor, med dithörande Monumenter, närmare beskrifvas.

ANMARKNINGAR.

§ 1.

Registrum Upsaliense, Cod Membran in Folio A. 17. i Kongl Bibliotheket i Stockholm, har antecknat angående Domkyrkans invigning år 1435 följande:

"Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Tricesimo quinto consecrata fuit Ecclesia metropolis Upsalensis septimo ydus Junii, que fuit tercia dies Penthecostes, per Reverendum in Christo patrem ac Dominum, dominum Olavum Laurencii Archiepiscopum Upsalensem, in provincia Tröjgdh natum, nec non venerabilem virum, patrem et dominum, dominum Thomam Episcopum Strengnenensem, præsentibus ibidem multis nobilibus et pocioribus regni Swecie".

§ 2.

Om Högaltarets flyttning och invigning år 1466 finnes i samma Codex följande berättelse.

"Anno Domini M CDLXVI. die natalis beati Stephani prothomarthyris consecratum est Summum Altare hujus Ecclesie, post motionem et elevationem ejusdem altaris, per reverendissimum in Christo patrem, dominum Johannem Benedicti, divina providentia Archi Episcopum Upsalensem, in honorem sancte Trinitatis, gloriose virginis Marie, sanctorum Johannis Baptiste, Laurencii, Erici, Henrici et Stephani Martyris et omnium hujus regni Patronorum."

Deretter följer en temligen vidlyftig förteckning på de Helgons atlefvor, som vid detta tillfälle intades. Angående de öfriga altarens invigning, och dertill hörande Prabenders instiftelse lemnar samma urkund vigtiga underrättelser. cfr. Peringsköld, i c

§ 3.

Vi hafva i det föregående anfört Kon. Johan III:s omsorg för Upsala Domkyrkas reparation efter öfvergången eldsvåda. I sammanhang härmed må anföras den papistiskt sinnade Konungens besynnerliga forskningar efter en under Påfvedömet i Domkyrkan föregifven förborgad skatt.

"Åhr 1587 d. 4. Novembr lät Kon. Johan utfärda fullmacht för Nils Hanson, varandes uti Slottsloftven på Stockholm och Oloff Swerkerson, H. K. M:ts Secreterare sampt med Philip Kern, Befallningsman på Upsala, at med största trooheet ock flyt ransaka och sökia efter een hemlig skatt, som inuti Upsala Domkyrkin skulle för månge år se dan vara insatt." Vid. Registr. EE p 206.

Att dessa omträd icke lyckades i sina efterforskningar, kan man sluta af den nya undersökning, som Konungen året derpå anbefallte. "1588 d. 7 Jan. afgick Kon. Johans befallning till Nills Hanson och Olof Swerkerson, som uti Upsala Domkyrkia ransaka skulle efter then skatt, som therför någon tid varit fördold, at the therefter vidare ransaka och sokia skulle på then side der i Domkyrkian som Liberiell (Librarium) var, der och ett hvalf straxt under var, jembväl och under thet hvalf, som var öfver Norre dorren, der som Dieknærne plägade stundom sjunga." vid. Registr G.G p. 4

TREDJE HÄFTET.

Enligt hvad vi i föregående Häfte lofvat, meddela vi nu några korta underrättelser om de GrafChor, som finnas i Upsala Domkyrka, och om de märkvärdiga personer från Sveriges framfarna tidehvarf, hvilka här funnit sin hvilostad. För läsarens beqvämlighet följa vi den ordning, som Grundritningen i Första Häftet utstakar.

A. Gustafvianska Graf Choret.

Under Påfvedömet kallades det S:t Mariæ Chor. Efter Reformationen, lät Konung Gustaf I. inreda detsamma till GrafChor för sig och sina Gemåler. Den gamla Minnesvård, som pryder detta Chor, har Kon. Johan III. låtit vid år 1572 i Nederländerna förfärdiga. Den är utaf Alabaster och dess afritning ses i första Häftet. Sjelfva grafven består af tvänne hvalf. I det inre hvilar Konung Gustaf I. med sina tre Gemåler, Catharina af Sachsen Lauenburg, Margaretha Lejonhufvud och Catharina Stenbock. I det yttre hvalfvet hvilar Konung Johan III. med sin sednare Gemål Gunnilla Bielke.

B. Birger Pederssons (Brahe) *och Prins* Gustafs *af* Sachsen *GrafChor*

Är ett af de äldsta Chor i Upsala Domkyrka och kallades fordom S:t Nicolai och S:t Catharinæ Chor. Der äro tvänne Grafvar, märkte å Grundritningen med 1 och 2. I N:o 1, som är betäckt med en svart marmorsten, hvars afritning i föregående Häfte meddelades, äro begrafne den heliga Brigittas föräldrar, den bekanta UplandsLagmannen Birger Pedersson (Brahe) till Finsta († 1328) och Ingeborg Minniskold till Ulfåsa: Dersammastädes hvilar deras icke mindre märkvärdige Son, UplandsLagmannen Israel Birgersson, som var Riksföreståndare under Kon. Magnus Smeks frånvaro i Norrige 1342, och i en sednare tid försakade anbudet af Sveriges Krona († 1363).

I N:o 2, som är betäckt med en slät, oskrifven Sten, hvila Prinsessan Elisabeth, Enke Hertiginna af Mechlenburg, Kon. Gustaf I:s yngsta Dotter († i Upsala 1597), jemte samma Konungs Dotterson, Prins Gustaf af Sachsen († på Ekolsund 1597), Son af Prinsessan Sophia och Hertig Magnus af Sachsen Lauenburg. Samma Hertigs yngsta Son, som dog 1572 i späd ålder, är ock härstädes begrafven.

C. *Grefl.* Sturiska Graf-Choret.

Här äro begrafne: Riksföreståndaren Sten Sture den yngres Söner, Nils Sture,

som uppfostrades i Kon. Gustaf I:s Hof (†1527) och Svante Sture, Grefve, Svea Rikes Råd och Marsk (mördad 1567), samt dennes tre Söner: Sten Sture, som stupade i ett sjöslag mot Danskarne 1565, Nils Sture och Eric Sture, mördade 1567.

Grefve Svante Stures Sonson, Svante Sture, Hertig Johans af Östergöthland Furstelige Råd och Canzler, som dog 1616 och slot denna Ått på Svärdsidan. Dess Grefvinna Ebba Lejonhufvud. Deras enda Dotter Anna Margaretha Sture (†1646), gift med Grefve Johan Oxenstjerna till Södermöre, Svea R. Råd och RiksMarskalk, var den sista af denna berömda ått.

Enke Grefvinnan Ebba Lejonhufvud, som trädde i annat gifte med RiksRådet Claes Horn till Kankas (†1632 samt härbegrafven), har till Upsala Domkyrka förärat en kostbar Ljuskrona af Silfver, af 1680 lods vigt, samt flera frälsehemman i Småland.

D. Drottning Catharina Jagellonicas Graf=Chor.

Det prägtfullaste GrafChoret i Upsala Domkyrka. Af Konung Johan III. uppbyggdt och inrättadt till dess första och högt älskade Gemåls lägerstad. Till höger (№1) är Drottningens minnesvård af Finsk marmor; öfverst prydd af en Kongl. krona af Silfver, till ett lispunds vigt. Till vänster (№2), är en minnesvård af hvit marmor öfver Kon. Johan III. i sednare tider uppställd. Detta vackra Monument har Kon. Sigismund låtit i Italien förfärdiga, som det tros, af den berömde Donatelli. Skeppet, som skulle föra det till Sverige, blef af storm drifvet till Preussiska kusten och strandade, nära Dantzig, did detta Monument blef upphämtadt. Det öfverlemnades åt glömskan, till dess att Kon. Gustaf III. öppnade underhandlingar om dess aflemnande, som ock lyckades, så att Monumentet 1785 anlände till Upsala, och blef omsider 1818, på Domkyrkans bekostnad, uppställdt i det skick det nu befinnes. Det kan vara tvifvel underkastadt, om uppställningen svarar mot Konstnärens ursprungliga idé.

E. Gamla Sacristian.

I detta starkt hvalfda rum förvaras Kyrkans skatt af Guld och Silfver, samt andra dyrbarheter och Historiska minnesmärken, hvilka längre fram särskildt skola beskrifvas. Här är uppgången till det rum (Librarium), der fordom Domkyrkans Bokförråd var samladt. Återstoden deraf, utgörande något öfver 200 Volumer, mest Palæotyper, blef med Dom Capitlets bifall år 1789 förenad med Akademiska Bibliotheket härstädes.

F. Nya Sacristian.

För Kyrkotjenstens behof. Öfver detta rum är den så kallade Klädkammaren belägen, der Kyrkoskruden från äldsta tider, jemte flera märkvärdigheter förvaras.

G. Grefl. Gyllenborgska Graf-Choret.

Tvänne af Sveriges minnesvärda Statsmän hvila här: Kongl. Rådet, Grefve **Jacob Gyllenborg** *(†1701) och Riks Rådet, Grefve* **Carl Gyllenborg** *(†1746).*

H. Masenbachska, *sedermera Friherrl.* Danckwardtska *Graf-Choret.*

Här äro begrafne **Hans von Masenbach** *till Ökna, Carl IX:s Fursteliga Marskalk och Ståthållare på Stockholms Slott (†1607), med dess Fru Margaretha Fechtin, samt dess dotterdotters son, Frih.* **Peter von Danckwardt**, *Landshöfdinge öfver Dalarne (†1732). Stiftare af Danckwardtska Stipendium vid Upsala Akademi, af hvars Interesse medel detta Graf-Chor skall, när så behofves, underhållas.*

J. Wernstedtska, *numera Friherrl.* Duvallska *Graf-Choret.*

Först tillhörigt **Christopher von Wernstedt**, *Ståthållare på Upsala Slott och Landshöfdinge i Norrland (†1627), här begrafven med sin Husfru* **Lucretia**, *Hertig* **Magni** *af Östergöthland naturliga dotter (†1624). Sedermera har detta Graf-Chor blifvit öfverlåtet till General-Lieutenanten, Ridd. och Commend. af Kongl. Maj:ts Orden Frih.* **Joh. Diedr. Duvall**, *Landt-Marskalk vid 1786 års Riksdag (†1801). Öfver honom är här en Minnesvård af Kolmårdsmarmor upprättad af dess Enke Friherrinna* **Ulrica Kermansköld**. *Inskriften kan ses i Witt. Hist. o. Antiqu. Akad. Handl. D. 8 s. 450.*

K. Banerska Graf-Choret.

Här är begrafven General Guvernören i Preussen **Carl Baner** *till Örbyhus (†1632), med dess Husfru,* **Christina Sigrid Bielke**, *hvilken till Domkyrkan gjort ansenliga föräringar af Kyrkosilfver. Grafvården (N:o 1.) har af eldsvådan år 1702 lidit ganska mycket.*

I detta Chor (N:o 2) är, med Friherrl. Banerska ättens samtycke, en Minnesvård af Elfdahls Porfyr öfverframt. Archiatern **Carl von Linné** *upprest af Vänner och Lärjungar 1798. Hans graf är belägen nära in till detta Chor.*

L. Grefl. Dohniska Graf=Choret.

16.

Här hvilar Fält Marskalken och Ambassadören i Breda, Grefve **Christopher Delphicus von Dohna** *(† i London 1668), med dess Grefvinna* **Anna Oxenstierna**, *som här låtit upprätta en pragtfull minnesvård af svart och hvit marmor.*

M. N. *Förvaringsrum till Kyrkotjenstens behof. Uti M. märkes; tätt invid Norra väggen, en djup stenbrunn, vid Domkyrkans byggnad anlagd för catholska gudstjenstens behof.*

N. *Consistorium Regni, fordom Preste ståndets samlingsrum vid de i Upsala hållne Riksmöten. Här har Erke Biskopen Doctor* **Olof Svebilius** *(† 1700) utvalt sin lägerstad under en enkel grafsten.*

O. Friherrl. Stenbockska, *numera* Meñanderska Graf=Choret.

1. Här hvilar Frih. **Svante Stenbock** *till Öresten, Hertig* **Carl Philips** *Furstliga Råd († 1632), med dess Enke Friherrinna* **Brita Bielke**. *Äfvenledes Riks Rådet och Presidenten i Götha Hofrätt Grefve* **Fredr. Stenbock** *till Bogesund († 1652).*

2. Detta Chor har sedermera blifvit inlöst af Erke Biskopen Doct. **Carl Fredr. Mennander** *(† 1786), som här hvilar under en kostbar Grafvård, förfärdigad i Rom af* **Jos. Angelini**, *på Sonens Öfver Intendendenten och Riddaren* **Carl Fredr. Fredenheims** *bekostnad.*

P. Friherrl. Bielkiska, *sedermera* Liewenska Graf=Choret.

Härstädes äro begrafne: Riks Rådet **Thure Bielke** *till Säleståa, Gäddeholm (nu Thureholm) och Kråkerum († 1577). Dess Son Frih. Svante Bielke till Kråkerum, Riks Råd och Riks Cantzler († 1609), samt Sonsonen Frih.* **Sten Bielke** *Riks Råd, General=Guvernör, General Legat och Director föderis Evangelici i Tyskland († i Stettin 1638).*

Här hvila äfven Riks Rådet och Riks Marskalken **Axel Baner** *(Drottn. Christinas Guvernör; † 1643), med sin Enke Friherrinna* **Catharina Bielke,** *samt Lands Höfdingen och Riddaren af S.t Annæ Orden Frih.* **C. G. Liewen** *till Wik, med dess Friherrinna, född Ribbing, hvilkas Stamrapen öfverst pryda Chorskranket. För öfrigt äro i detta Chor alla minnesmärken genom 1702 års brand förstörda.*

Q. Friherrl. Skyttiska Graf-Choret.

Här hvilar Riks Rådet Frih. **Johan Skytte,** *Upsala Akademies högtförtjente Canzler (†1645), med sin Husfru* **Maria Näf,** *samt deras lärda Dotter Wendela Skytte, gift med Lands Höfdingen* **Hans Kyle** *till Frötuna. Detta Graf-Chor är icke längesedan reparerat af Skyttianska Professionens besparda medel.*

R. Banerska Graf-Choret.

Riks Rådet **Gustaf Baner** *till Djursholm, halshuggen på Linköpings Torg 1600, är har begrafven, tillika med dess Enke Grefvinna* **Christina Svantesdotter Sture** *till Horningsholm. Minnesvården, som blef något skadad i 1702 års brand, är förfärdigad af* **Ar. Claesson** *från Harlem, 1629.*

S.T. *I dessa Chor äro Bänkrum inrättade. Vid slutet af 1600 talet var fråga om, att här inreda Graf-Chor för Hof Canzleren* **Joh. Bergenhielm,** *äfvensom för Riks Rådet Frih.* **Edmund Gripenhielm,** *hvilka i Domkyrkan äro begrafne, utan att någon minnesvård öfver dem blifvit upprättad.*

U. *Grefl.* Oxenstiernska *Graf-Choret.*

Här hvilar Kon **Carl XI:s** *berömde Premier Minister, Kongl. Rådet och Canzli Presidenten, Grefve* **Bengt Oxenstierna** *(†1702), med sina begge Grefvinnor;* **Eva Juliana Wachtmeister** *och* **Magdalena Stenbock,** *samt dess måg, den namnkunnige Fält Marskalken och General Guvernören i Skåne, Kongl. Rådet Grefve* **Magnus Stenbock,**

som dog uti fångenskap i Köpenhamn 1717. Dess lik blef sedan till Sverige hemfördt och begrofs härstädes 1720, tillika med hans icke långt derefter aflidna Enkefgrefvinna **Eva Magdalena Oxenstierna**.

Grefve **Nicodemus Tessin** byggde detta vackra Graf-Chor på Grefve **Bengt Oxenstiernas** bekostnad, i början af 1690 talet, och hvarigenom Domkyrkan å södra sidan erhöll i prydnad och symmetri likhet med det af Konung Johan III. på 1580 talet å norra sidan tillbyggda Catharina Jagellonicas Graf-Chor. I anledning häraf och i betraktande af de stora omkostnader, hvilka å detta Graf Chor blifvit nedlagde, har Kongl. Maj:t genom Bref af d. 6 Febr. 1691 förklarat, att Grefve **Bengt Oxenstierna** och dess Arfvingar skola deraf förblifva i orubbad besittning, samt vara befriade från alla de afgifter, som andra grafvar vid deras öppnande äro underkastade.

Detta Chor, tillika med det vackra Grafmonumentet skadades till någon del i 1702 års brand. Det blef sedermera repareradt af Grefve Bengt Oxenstiernas Dottersons Son, Kammarherren Frih. **Fredr. Bengt Rosenhane**.

W. Grefl. **Lejonhufvudska**, numera **De Geerska** Graf-Choret

Här äro begrafne Riks Rådet Grefve **Sten Ericsson Lejonhufvud**, till Loholm och Grälsnäs (Kon. Gustaf I:s Svåger, †1568), med dess Grefvinna **Ebba Lilljehök** till Raseborg, samt Sonson Grefve **Johan Casimir Lejonhufvud**, Enke Drottn. Maria Eleonoras Råd och Guvernör öfver Lifgedinget (†1634), med dess Enke Grefvinna **Sidonia Grip** till Vinäs.

Detta Graf-Chor har sedermera blifvit inlöst af Hof Marskalken Frih Carl De Geer till Lösta (†1779). För honom och hans Enke Friherrinna, **Charlotta Ribbing**, äro tvänne Sarkophager af Kolmårdsmarmor, med De Geerska och Ribbingska vapnen uppställde. Frih. Carl De Geers bröstbild i hvit marmor, af **Sergells** mästarhand, pryder detta Graf-Chor.

X. Friherrl. **Hornska**, sedermera Friherrl. **Oxenstiernska** Graf-Choret.

Den namnkunnige Riks Amiralen och Riks Rådet Frih. **Claes Christers**-

son Horn *till Åminne (†1566) samt dess Hustru* **Kerstin Jacobsdot=ter Krumme** *hvila, under en upphöjd och väl arbetad Grafsten, i detta Chor, fordom St. Annæ Chor kalladt. Af deras ätt äro här begrafne. Frih.* **Carl Chri=stersson Horn,** *Vice President i Svea Hofrätt (†1639) Frih.* **Svante Christersson Horn,** *Vice President i Åbo Hofrätt (†1645); Kongl Rådet och Fältmarskalken Frih.* **Christer Horn,** *General Guvernör i Liffland (†1692), samt Riks Rådet Frih.* **Georg Paykull** *(†1657), gift med Sigrid Horn.*

Detta Graf Chor tillhör numera Friherrl. Oxenstiernska Ätten till Harg, och hvilar härstädes Frih. **Eric Oxenstierna** *(†1760), med dess Friherrinna Anna Magdalena Bonde, i tvenne Sarkophager af brun Ölandsmarmor.*

Y. Högchoret.

Vid Altaret till höger, är Kon. Eric den Heliges Helgedomsskrin af Silfver uppställdt på en upphöjning af brun Marmor, och omslutet af ett förgyldt jerngaller (litt. a). Detta Sveriges Skyddshelgons aflefvor blefvo år 1257 i gamla Upsala skrinlagde och derifrån förde till nya Upsala 1273 d. 24 Jan., hvilken dag i Svenska Calendern till åminnelse häraf ännu förer namnet Ericus Translatus. Helgedomsskrinet är ganska gammalt, så att det redan 1405 behöfde omarbetas i Stockholm af Lambert Gullsmed, och gaf Drottning Margaretha till detta ändamål icke mindre än 534 Engelska Nobler. Sednast blef det år 1577 på Kon. Johan III:s bekostnad förbättradt och med stor högtidlighet i Högchoret uppställdt. Konungen bekostade vid samma tillfälle den stora Silfverkronan af ett lispunds vigt, som är upphängd på pelaren, öfver Helgedomsskrinet.

I Högchoret nära Altaret till höger, har Kon. **Magni Ladulås** *äldsta Son* **Eric**, *som afled 1279 i späd ålder, blifvit begrafven. Dersammastädes har äfven samma Konungs tredje Son, Hertig* **Eric**, *som dog i hårdt fängelse på Nyköpings slott 1318, funnit sin lägerstad år 1322. Då efter eldsvådan 1702 grunden lades 1729 till nya Altaret, fann man deras graf, såsom Fredani vidare berättar.*

Nedanför Altaret till vänster, är gamla Oxenstierne-ättens till Salesta grift (litt. d), ännu betäckt af en liksten med ättens Stamvapen. Här äro, ibland andra märkvärdiga män, begrafne RiksRåderne **Bengt Jönsson** *och* **Nils Jönsson Oxenstierna**, *begge på*

en tid Sveriges Rikes Föreståndare, åfvensom den orolige ErkeBiskopen **Jöns Bengtson Oxenstierna** (†1464), hvilken här omsider fann sin hvilostad 1472.

Nedanföre Altaret till höger, är Svenska Kyrkans Reformator, den förste Evangeliske ErkeBiskopen **Laurentius Petri Nericius** år 1573 begrafven (tilt b). Hans Grafsten, som på 1690 talet befanns nära utnött, blef på Kongl. befallning sedermera renoverad och försedd med sin gamla inskrift. J samma graf har en Irländsk Prælat, Erke Biskopen af Cashel **Archibald Hamilton** blifvit jordad. Landsflyktig under de oroligheter, som härjade dess fäderneslund, njöt han understöd af Svenska Regeringen, och dog i Upsala 1658. Jfr Arckenholtz (Memoires de la Reine Christine; Scheffer; Upsalia, p 226).

Längre ned i Kyrkan, är Med. Professoren Doct. **Olof Rudbeck**, den äldre, begrafven i sin Svarfaders, Borgmästaren Thomas Lohrmans grift, på stora gången, innvid bänkarne å manssidan. Ingen minnessten utmärker denne namnkunnige Lärdes graf.

Vid vestra dörren under Orgelläktaren, är Archiatern **Carl von Linné** begrafven (till c) Hans ben hvila under en väl huggen Sten, med följande inskrift:

OSSA

CAROLI A LINNÉ

EQV. AUR.

MARITO OPTIMO

FILIO UNICO

CAROLO A LINNÉ

PATRIS SUCCESSORI

ET

SIBI

SARA ELISABETA MORÆA.

FJERDE HÄFTET.

I detta **Häfte** vilje vi meddela våra läsare en kort öfversigt af Upsala Domkyrkas skrud samt dyrbarheter i Guld och Silfver, jemte öfriga märkvärdigheter, hvilka förvaras dels i gamla Sacristian, dels i den så kallade Klädkammaren, som är belägen öfver nya Sacristian. Såsom denna skrud utan tvifvel är den dyrbaraste, någon Domkyrka i vårt fädernesland nu för tiden äger och den derjemte är med många historiska minnen förenad, hoppas vi, att en uppsatts deröfver i flera afseenden skall vara värd en allmännare uppmärksamhet. Då detta arbetes inskränkta gränsor icke medgifva någon vidlyftigare beskrifning, hafva vi under nedanstående afdelningar i korthet upptagit det märkvärdigaste, och dervid förnämligast rådfrågat Domkyrkans egna Inventarier och handlingar

Guld.

En stor Kalk, med dertill hörande Patén af Guld, väger 165 Lod och är rikt besatt med ägta Perlor och Diamanter, större och smärre Smaragder, Saphirer, Topaser, Turkoser, Rubiner, Ametister, m. m. samt i ett Glasfoderal under lås och nyckel förvarad. Under foten finnes följande inskrift: **Hans Hvivff de Hallis hunc calicem fabricatus est,** jemte årtalet 1541. Denna kostbara Kalk erofrades i Prag af Svenska FältHerren, Grefve Königsmarck 1648 och blef sedermera af Drottning Christina skänkt till Upsala Domkyrka. Dess värde uppskattades till icke mindre än 12,000 Riksdaler.

Silfver.

1. En stor LjusKrona, hängande i Högchoret framför Altaret, väger 1680 Lod och är skänkt af Grefvinnan Ebba Leijonhufvud 1648, enligt följande inskrift: "Högvälborna Fru Ebba Leijonhufvud, boren Grefvinna til Rasborgh m. m. hafver förärat denna Ljuskrona åth Upsala Domkyrkio, sig, sine kähre salige Herrar, Grefve Svante Stuhre och Herr Claes (Horn), så och sin Mågh Grefve Johan Oxenstierna, och sina Salighe Kära Dotter Grefvinn. Fru Anna Margaretha Stuhre till åminnelse vidh denner begrafning i Upsala den 23 Januarii 1648." Nedan till läses: "förbannad vare den som Herrans Tempel röfvar, denna Crono förvanskar, eller i någor motto brukar annars, än hon är ärnadh, Gudh till ära i Herrans huus."

2. En förgyld Kalk, med Patén rikt besatt med ägta Perlor och ädla stenar; väger 94 Lod. Erofrad under Kon. Carl XII:s fälttåg i Pohlen, och förärad till

Upsala Domkyrka af Kongl. Rådet och Fält Marskalken Grefve Magnus Stenbock. Den har under foten en inskrift på Polska språket, jemte årtalet 1655.

3. En förgyld Kalk, med Patén, väger 95¼ Lod, skänkt af Herr Carl Banérs Fru kefru Christina Sigrid Bielke.

4. En gammal förgyld Kalk med Patén, väger 124½ Lod. Kalken är till öfre delen omgjord 1790. Paténen är särdeles vacker och äger en randskrift med Munkstil.

5. En Sockne buds-Kalk, med Patén, förgyld, omgjord 1779.

6. En mindre Socknebuds-Kalk med Patén förgyld, omgjord 1788, väger 30⅞ Lod.

7. En stor förgyld Kanna, väger 120½ Lod, skänkt af Fru Christina Sigrid Bielke 1632.

8. En större förgyld Kanna, omgjord 1784, väger 145 Lod.

9. Ett par höga Ljusstakar, att ställas på Altaret. Den ena väger 280 och den andra 276 Lod. Skänkte af Fru Christina Sigrid Bielke, 1632.

10. En större Armljusstake med 5 pipor, att ställas på Altaret, väger 305 Lod och är förfärdigad på Domkyrkans bekostnad af gammalt obrukbart Silfver.

11. Ett par Ljusstakar, att ställas på Predikstolen, väga tillsammans 126½ Lod. Förärade af Enke Drottn. Hedvig Eleonora 1713.

12. Ett par smärre Ljusstakar, väga tillsammans 200 Lod.

13. En förgyld Oblat-Ask, med Sked dertill, väger 65½ Lod. Skänkt af Fru Christina Sigrid Bielke 1632.

14. En förgyld Oblatask, väger 27⅞ Lod, gifven af Kongl. Rådet m. m. Grefve Magnus Stenbock.

15. En Dopskål, invändigt förgyld, väger 108 Lod.

16. Ett Timglas, med sin ständare, väger 464 Lod. Till Predikstolen skänkt af Enke Drottn. Hedvig Eleonora, jemte Carl XII:s Bibel med rika Silfverbeslag, som väga 108 Lod, samt Handbok och Psalmbok, likaledes med Silfverbeslag.

17. En Biskopsstaf med Kråkla och Kristallsrör ofvantill, väger 180 Lod. Stafven omgjordes 1760. Kråklan anses vara gifven af Påfven Alexander III. till den förste ErkeBiskopen i Upsala Stephanus, vid år 1163.

Altartäcken.

"10 Styck".

Hvaribland anmärkes: ett af rödt sammet med Guldgaloner, samt Horn- och Båt-vapnen och Årtalet 1639. Tvänne af Silfvermoir med Guldgaloner, gifne af RiksRådet Grefve Axel Banérs Grefvinna Catharina Ebba Horn, HofMästarinna hos Drottn. Ulrica Eleonora, 1734, samt ett af fint svart Sammet med Silfvergaloner, gifvet af högbemälte Drottnings KammarFröken Emerentia von Düben 1736.

Altardukar . . . . 12 st

Kalkkläden . . . . 6 st.

Chorkåpor . . . . 8 st.

Biskopsmössor . . . . 3 st

Häribland äro flere gamla från Catholska tiden, med perlor och stenar besatte samt utsirade med konstiga Silkesbroderier och helgonbilder. Af nyare Chorkåpor märkes en af Silfver brocad, skänkt af Kongl. Rådet Grefve Magnus Stenbock 1707, samt den nyaste och vackraste af Guldbrocad, ganska kostbar, förärad af Konung Gustaf III. år 1788, med dertill hörande Biskopsmössa. Se Konungens Bref till ErkeBiskopen, dat. Stockholm d. 24 Maj 1788, infördt i Upsala Stifts Tidn. Aug. s. å.

Mässhakar . . . . 20 st.

Äfven häribland äro flere gamla från Catholska tiden, väl bibehållne och med mycken omsorg broderade. Den äldsta, af skuret sammet med flera helgonbilder (S:t Erics, *S:t* **Sigfrids**, *m. fl.), är gifven af ErkeBiskopen Jacob Ulfsson, hvars bild och Vapen (en Örnfot) med årtalet 1482. nederst äro broderade. Af de nyare är en af gyllenduk gifven af Kongl. Rådet Grefve Magnus Stenbock, en af Silfver moir med Guldgaloner gifven af RiksRådinnan Grefvinnan Catharina Ebba Banér, född Horn 1734; en af Svart Sammet skänkt af Kammarfröken Emerentia von Düben 1756. Tvänne nya af rödt sammet med Guldgaloner samt tvänne af svart sammet med silfvergaloner rikt broderade, för Domkyrkans räkning inköpte 1791*

Mässeskjortor . . . . 16 st.

Bårkläden, *det ena af svart sammet med Silfvergaloner, det andra af Svart kläde* . . . . 2 st

Ljuskronor *af Metall* . . . . 6 st.

Åtskilliga Dyrbarheter och Antiquiteter.

1. En stor förgyld Kongl. Krona af Silfver, vägande ett Lispund, är uppsatt öfver Kon. Eric den heliges Silfverskrin och het förärad af Kon. Johan III 1577.

2 En stor förgyld Kongl Krona af Silfver, väger ett lispund och 3 Skålpund är uppsatt öfver Drottn. Catharina Jagellonicas graf, af dess efterlefvande Gemål, Kon Johan III.

3. En mindre Kongl. Krona med dertill hörande Riksäple, af förgyldt Silfver; tillsammans vägande 200½ Lod. Hafva fordom hört till Kon. Johan III:s längt för detta nedtagna Coenotaphium (hvarom se Peringsköld Monum U pl 11 sid 69).

4. Konung Eric den heliges Helgedomsskrin af förgyldt Silfver; 2 aln^r 13 tum längt, 1 aln 1½ tum högt och ¾ aln bredt; inom ett förgyldt jerngaller och 2^ne sä kra lås uppställdt på en upphöjning af brun Ölands marmor på högra sidan om Altaret. Då man vet att benen skrinlades år 1257; torde man härifrån kunna räkna Helgedoms-Skrinets ålder. Det har åren 1359 och 1405 behöft att omarbetas och blef sista gången 1577 på Kon. Johan III:s bekostnad förbättradt och på sitt nu varande ställe uppsatt. Öfver de häri befintliga ben och reliquier har framl. Med. Professoren och Riddaren Doctor J. G. Acrel uppå vederbörandes anmodan 1791 upp-satt en noggrann förteckning, som i Domkyrkans Inventarium af den 19 Apr. 1820 är intagen, och hvilken vi för dess märkvärdighet ordagrannt vilja meddela.

"a) **Cranium** eller hufvudskallen, hel och hållen väl bevarad, så att äfven **Ossa Unguis** och **Spongiosa inferiora** voro ostörde. Tändren samteligen förlorade, äfvensom ock nedra käften saknades.

b) Af Ryggraden saknades alla Kotor, utom 2^ne de sista. **Vertebræ Lumborum.** Uti en liten särskild Silkespåse fanns den 3^die halskotan, hvilken tydeligen visar, att den af svärdet blifvit genomhuggen.

c) Begge Höftbenen (**Ossa innominata**) och korsbenet (**os sacrum**) finnos.

d) Af Refbenen, så väl de rätta, som de falska, funnos 9 stycken, men flere af dem afbrutne. Bröstbenet, Nyckelbenen och Axelbenen voro borta.

e) Af de öfre ledamöterna funnos blott högra Armpipan och till högra förarmen **ulna**; men radius till samma arm, hela vänstra armen, begge händernas och fingernas ben saknades.

f) Begge Lårpiporna funnos väl förvarade.

g) Den stora Benpipan (**tibia**) afbruten, att nedra delen fattades. Man ser tydeligen, att den i senare tider blifvit afhuggen; ty flera hugg finnas högre upp på samma ben.

h) Ett stycke af en Benpipa, men hvarken af samma färg eller utseende, som de andra benen, förmodeligen tillhörigt en annan.

i) Af Fötterne funnos blott begge **ossa calcanei** eller hälarne.

Af lårpipornas längd och öfre Armpipan synes tydeligen, att Konung Eric IX:

varit till växten en liten Man.

Hufvudskålsbenen och alla **ossa cylindrica** äro tydeligen skafde och polerade, samt med någon Fernissa öfverdragne, hvilken jemte åren lemnat dem en ljusbrun Ekfärg. Halskotan, genom hvilken Svärdet farit fram, är framför alla andra ben väl polerad och putsad."

I samma Silfverskrin förvaras en krona af koppar, förgyld, tre finger bred, hvari 9 st. Stenar äro infattade (aftagen hos Peringsköld Mon Upl II. 52.), äfven finnas här flere lappar af gult, grönt och hvitt sidentyg, samt ett täcke af gult siden, hvilket förmodeligen tjenat till att betäcka Helgedomsskrinet.

5 Ett stort Kors af förgyldt silfver, som ställes på altaret de stora högtidsdagarne. Deruti förvaras ett stycke träd, som föregifves vara en relique af Frälsarens Kors, och under Catholska tiden hitskänkt från Rom. Väger tillsammans 272 Lod (Jfr. Scheffer, Upsalia, p. 186.)

6. Ett Rökelsekar af grön Jaspis med röda ådror (**Lapis nephriticus**). emailleradt och infattadt i Silfver; väger 13¾ Lod.

7. Arcam toldi Altaresskrin eller Offerskrin, (såsom det kallas i Domkyrkans Inventarium) af Koppar emailleradt, med helgonbilder: Tyckes vara Byzantinskt arbete.

8 S:t Britas Ännespann eller hufvudsmyg (såsom det benämnes i Inventarium) öfverdraget med ett tunt Silfverbleck förgyldt, med infattade små ägta perlor, några Ametister och Granater. Inlagdt i en särskild låda under glas, jemte ett litet Knäförkläde, hvarvid sitter ett rödt och grönt i fyrkant knutet silkessnöre med små knappar af Guldtråd; ett Saxfoder, belagdt med sandperlor; och en Nåldyna, utsirad på begge sidor med förgyldta Silfverlöf.

9. En Räck eller Mantel af Gyllenduk, som hört till Drottning Margarethas lifkläder. Från Roskilds Domkyrka eröfrad och af Kon. Carl X Gustaf hemförd.

10. Konung Albrechts Brynsten och Fana eller Fännika, såsom den i Domk. Inventarium benämnes. Likaledes från Roskild hemförde af Kon Carl X Gustaf, och sedermera på Kongl. befallning hitsände att i Domkyrkan förvaras (Se Råds-Prot 1660 d 9 Aug. i Palmskölds Saml.)

11. Sturarnes Kläder, som de buro vid mordet å Upsala Slott 1567, samt en Halmkrans, som Grefve Nils Sture måste bära vid ett smädeligt tåg genom Stockholm 1566, enligt anteckning å en bifogad Pergamentsrimsa. Dessa klädespersedlar äro förvarade i ett särskildt skåp med glasdörrar försedt.

12. En tjock Halsked af Guld, ett Armband af Guld med emaillerade Vapen å låset, samt en Guldring med Taffelsten, tillsammans vägande 36 Ducater, upptagne utur Hertig Gustafs af Sachsen, K:Gustaf 1:s Dottersons Likkista, då hans Graf öppnades i Drottn: Lovisa Ulricas och flere Kongl. personers närvaro, i Septemb: 1767.

13. Trånne Kors af Guld, med Frälsarens bild emaillerad, samt en Guldring med Taffelsten, upptagne utur Sturegrafven, vid reparationen år 1815.

14. Ett Crucifix af Silfver förgyldt, väger 6 Lod.

15. Jubel-Medaillen 1693, samt 28 större och mindre Silfvermynt från Kon. Gustaf 1:s regering, i en dertill inrättad låda förvarade. Funne vid en reparation i syslomanshuset.

16. Thors Afgudabeläte af träd. Finnes aftaget i Dahlbergs Svecia Ant: et Hod: samt i Peringskolds Monum Upl:

Domkyrkans Inkomster.

*De så kallade **Domkyrkotunnorne** intaga häribland främsta rummet. De utgöra tillsammans 558 Tunnor Kronotionde-Spanmål.*

Utom denna bestämda årliga inkomst, äger Domkyrkan åtskilliga privata legater.

*Arrendemedel för de i Småland belägna Hemman, hvilka Grefvinnan **Ebba Lejonhufvud** till Domkyrkan testamenterat. Deslu utgjorde, enligt Inventarii-Protocollet af d. 19 Apr. 1820, 241 R dr 16 sk Banco*

Gyllenborgska	*Grafmedel*	*166*	*32*
Björnstiernska	*d°*	*40*	
Strömerska	*d°*	*29*	*15 – 9 r*

Deslu medel äro i Riksens Ständers Bank insatte och uppbär Domkyrkan deraf årliga Interesset.

Slutligen Tomtören, Hushyres medel, Håfpenningar och andra tillfälliga Inkomster.

Tillägg vid sid 22.

Den under N:o 4 upptagne Patén har utom det vanliga: Ave Maria etc. följande inskrift: "de vera vite fert hor vos pocula vitæ. *Innerst kring Lambet med Segerfanan läses:* **Dominus Odhinus Canonicus Upsalensis dedit me.** *Denne Canonicus lefde vid medlet af 1300-talet.*

FEMTE HÄFTET.

Kongl. Kröningar i Upsala Domkyrka.

Från äldsta tider läto Sveriges **Konungar** *Kröna sig i Upsala. Denna stad förer ock af gammalt i offenteliga handlingar titel af* ***Kongl. Kröningsstad.*** *Uplands Lagen, Kon. Balken, III Fl. stadgar, att sedan nyvald Konung* hawer ridhit rätte Eriksgatu, tha a han af Ärkibiskupi och Lydhbiskupum til Krune wighiäs i Upsala Kirkiu. Sidhän är han skyldugher Konunger vara ock Krunu bära. Tha agher han Upsala ödhe och dulgha drap och danar arf. Tha ma han tiänistumannum sinum län gifva. Warder han godher Konunger, tha lati Gudh han längi liwa!

Före den nuvarande Domkyrkans anläggning, skedde Konungarnes Kröning i gamla Upsala, der ErkeBiskopsätet var, och hvars kyrka var Metropolitan-Kyrka. Då denna af vådeld förstördes, omkring år 1250, förantäts **Birger Jarl** *att låta kröna sin Son* **Waldemar** *i Linköping, hvars Domkyrka var Upsalas i värdighet närmast. Detta exempel följdes af Konung* **Birger,** *som lät sig Krönas i Söderköping 1302. I anledning af dessa och dylika undantag från gammal häfd, har man i Lands Lagen funnit tjenligare att stadga som följer:* Nu thå Konunger vil, thå skal han i Upsalom wighias och krönas, eller och annar stadz i Rijke sino, effter wilia och fallom sinom: tho aff Erchebiscope hälst, för wärdogheet skuld bäggia thera." *(Kon. Balk. VII. Cap.) Begagnandet af detta medgifvande har likval i allmänna folktron varit ansedt för mindre lyckosamt, i synnerhet från Christian II:s tid. hvarföre ock en gammal Författare yttrat:* "Upsaliæ diadema Reges sumere solent. Alibi sumere religio est, ex quo Christiernus regno ejectus est, qui Holmiæ voluit coronari." *(J. Typotu Relatio de regno Sveciæ. s. l. 1606.) Alla Konungarne af Wasa-atten, med undantag af Christina och Carl XII. läto*

derföre kröna sig i Upsala Domkyrka.

De vid sådana högtidliga tillfällen brukliga Kongl. prydnader, eller så kallade **Regalier**, förvarades fordom i Upsala Dom Kyrka. Af ett Konung **Birgers** Bref, till Upsala Domcapitel, af år 1311, får man underrättelse om deras beskaffenhet. Utom **Kronan**, **Spiran** och **Äpplet**, nämnas Kröningskläder af åtskilliga namn, såsom **Subtile**, **Dalmatica**, **Mantellum**, **Torax**, m.m. Stora Rim Chrönican lemnar en temligen utförlig beskrifning om Kon. **Birgers** Kröning 1302. Der omtalas Konungens Baner, eller Riksbaneret, äfven finner man, att öfver Konungen bars en himmel eller Baldakin på fyra stänger.

J Upsala Domkyrka kallas ännu korshvalfvet, emellan Högchoret och stora gången, **Kronings=hvalfvet**. J midten synes en förgyld hand med två utsträckta fingrar, till erinran om hyllningseden, som här aflades.

Följande Kröningsacter hafva i Upsala för sig gått.

Eric X:s d. 21 Nov. 1210. (Jfr. Chronol. i Scriptores Rer. Svec. I. p. 53) Den förste Krönte Konung i Sverige.

Johan I:s omkring 1216.

Eric XI:s 1239.

Magnus Ladulås' d. 24 Maj 1276.

Albrechts af Mechlenburg 1365.

Carl VIII. Knutssons d. 29 Jun. 1448.
Krönt till Norriges Konung i Trondhem d. 23 Nov. 1449.

Christian I:s d. 29 Jun. 1457.
Kon. **Hans** och **Christian II.** Krönes i Stockholm.

Gustaf I:s *d. 12 Jan. 1528.*

Eric XIV. *d. 29 Jun. 1560.*

Vid denna Kröning nyttjades första gången sluten Krona. Hittills hade Sveriges Konungar burit öppna Kronor. Vid detta tillfälle infördes äfven första gången Grefve och Friherre-värdigheten i Sverige.

Erics Gemål **Catharina** *Kröntes i Stockholm d. 11 Jan. 1568.*

Johan III:s *och Drottn.* **Catharina's** *d. 10 Jul. 1569.*

Dess sednare Gemål **Guñila Bielke** *kröntes i Westerås d. 21 Febr 1585.*

Sigismunds *och Drottn.* **Anna's** *d. 19 Febr 1594.*

Carl IX:s *och Drottn.* **Christina's** *d 15 Mars 1607.*

Gustaf II. Adolphs *d. 12 Oct. 1617*

Dess Drottning **Maria Eleonora** *Kröntes d. 28 Nov 1620 i Stockholm.*

Carl X. Gustafs *d 6 Jun. 1654.*

Carl XI:s *d. 28 Mars 1675.*

Båda dessa Konungars Gemåler kröntes i Stockholm. **Hedvig Eleonora** *d. 26 Oct. 1654.* **Ulrica Eleonora** *den äldre d 25 Nov 1680.*

Ulrica Eleonora's *d. 17 Mars 1719.*

Denna Kröning var den sista i Upsala Domkyrka. Vi hafva deröfver en utförlig tryckt Berättelse. Såsom den är sällsynt, meddelas ett korrt utdrag deraf.

Domkyrkan inreddes och pryddes för detta högtidliga tillfälle af HofArchitecten **Georg J. Adelcrantz.** *Altartaflan och skranket med bänkarne i Choret borttogos; och i Altartaflans ställe byggdes en Läktare för Drottningens Gemål, Hans Kongl. Höghet Arfprinsen af Hessen-Cassel* **Fredric**, *samt Drottningens Systersson Hans Durchl: Hertigen af Holstein* **Carl Fredric.** *Choret omgafs rundt omkring*

af Läktare för Standerna och Fruntimret. Hela Choret klädd=des med kostbara Turkiska Tapeter. Alla Läktare nere i Kyrkan, Bänkarne på stora gången voro beklädda med rödt Kläde. Golfvet likaledes. Midt i Kyrkan under korshvalfvet och den förgyldta Handen bygdes en Thron tre trappsteg hög, och derpå stäldes en Armlänstol af Silfver. Sammalunda, vid pass tolf steg derifrån, en annan Thron med äfven slik Stol uppå, samt den Tredje an=nu tjugu steg battre fram, strax vid Altaret, med en förhöjd trappa af fyra steg; hvaruppå sjelfva Silfver-Kröningsstolen sattes, och framföre en med Silfverduk öfverkladd Bönepall. Utöfver denna thron upp=hängdes en himmel af Silfver-moir med gullfransar. Vid ankomsten till Kyrkan passerade Drottningen den första Thronen förbi, och satte sig på den andra eller medlersta midt i Choret. Efter predikans slut, tradde Drottningen upp på den framsta Thronen vid Altaret, der Kröningen gick för sig. Derpå förfogade sig Hennes Maj:t till den nedersta Thronen, under den förgyldta Handen, då först Arfprinsen **Fredric** af Hessen, såsom Generalissimus, dernast Riksens Råd framtrådde och aflade trohetseden. Till slut må också anmarkas att Härolds-ropet vid denna Kroning, likasom tillförene vid Drottning Christinas, var som följer: "Nu är Drottning **Ulrica Eleonora Kröntер Konung** öfver Svea och Gotha Landom &c Hon och ingen annan."

Kongl. Begrafningar i Upsala DomKyrka.

Hertig **Eric** af Södermanland, Son af Konung Magnus Ladulås, och Broder till Konung Birger. Död i hårdt fängelse på Nyköpings Slott 1318. Har begrafven 1322.

Konung **Gustaf I.** död d. 29 Sept. 1560. här begrafven d. 21 Dec. s. å. tillika med sina begge förut aflidna Gemåler, Drottning **Catharina**, Prinsessa af Sachsen Lauenburg, död 1535. Drottning **Margaretha Lejonhufvud**, död 1551.

Deras Lik hade dittills varit bisatta i Stockholms Storkyrka.

Drottning **Catharina Jagellonica**, *Kön. Johan III:s Gemål, död d. 16 Nov. 1583, här begrafven d. 15 Febr. 1584.*

Konung **Johan III**, *död d. 17 Nov. 1592, har begrafven d. 1 Febr. 1594.*

Enke Drottn. **Gunilla Bielke**, *Kon.* **Johan** *III:s sednare Gemål, död på Bråborg d. 19 Jun. 1597, har begrafven d. 21 Jan. 1598.*

Prinsessan **Elisabeth**, *Kon.* **Gustaf** *I:s yngsta Dotter, Enke Hertiginna af Meklenburg, död i Upsala d. 12 Nov. 1597 och följande året begrafven på samma dag som Enke Drottning* **Gunilla Bielke**.

Prins **Gustaf**, *Hertig af Sachsen Lauenburg, Son af Prinsessan* **Sophia**, *Kon* **Gustaf** *I:s Dotter, och Hertig Magnus af Sachsen-Lauenburg. Död ogift på Ekolnsund d. 11 Nov. 1597, 27 år gammal, och följande året har begrafven på samma dag som dess moster, Prinsessan* **Elisabeth** *och Enke Drottn* **Gunilla Bielke**.

Enke Drottn **Catharina Stenbock**, *Kon Gustaf I:s sista Gemål, död på Strömsholm d. 13 Dec. 1621, i sitt 86 ålders år, och uti 61 års enkostånd. Här begrafven den 1 Apr. 1622.*

Allmänna Kyrkomöten.

Då vi till slut erinre om de i Upsala hållna allmänna Kyrkomöten, tillåter ej rummet att upptaga alla de möten, som under Påfvedömet och i Reformationsseklet under Liturgiska striderna här för sig gått. I Erke Bisk. U. von Troils Jubilæi-Program 1793 finner man dem uppräknade. Här nämne vi endast det i Svenska Kyrkans häfder märkvärdiga Kyrkomötet 1593, och de med 100 års mellanstånd derefter inträffade Möten och Jubilæer 1693 och 1793, hvilkas förhandlingar äro af trycket utgifne.

Försök till Förklaring af åtskilliga Bas-reliefs i Upsala DomKyrka.

I det föregående hafva vi i korthet antydt våra åsigter af de Bas-reliefs, som flerestädes i Upsala Domkyrka äro, på Pelare, Nicher och Portaler anbragte. Det är nu mera med många svårigheter förenadt, att förklara alla de Allegorier och dunkla föreställningar, som i detta slags Byggnads-zirater förekomma. Enligt den allmännast antagna meningen, leda de sitt upphof från medeltidens Stenhuggare- och Byggnings-Gillen. För deras medlemmar hade de också betydelse. En sådan medlem var utan tvifvel Etienne de Bonneuille, som vid år 1287 ankom hit, för att uppbygga Upsala Domkyrka. I ett samtida Diplom kallas han "Tailleur de pierre" hit inkallad såsom." Maistre de faire l'Eglise de Upsal en Suece." Sålunda är åldern af dessa Basreliefs genom tillförlitliga Historiska urkunder bestämd. Nu återstår att utreda deras betydelse. Vi kunna dervid ej undgå att nämna, det den berömde Orientalisten Joseph von Hammer, i Fundgruben des Orients, sökt härleda dylika Basrelief artade Zirater och Allegorier från Tempelherre-Orden och dess hemligheter. De äro dock ingenting mindre än detta.

Upsala Domkyrkas Basreliefs hafva vi, efter ofta återtagen granskning och jemförelse med andra architektoniska konstverk från samma tid, försökt på följande sätt förklara. Utur den Heliga Skrift äro föremålen för flere framställningar hämtade. Så föreställer t. ex Basrelief №5. Christi Födelse. Hufvudfigurerna äro, utom Maria, Joseph med Christusbarnet, Petrus med nyckeln, Paulus med Svärdet, Änglar med rökelsekar, o. s. v. De Basreliefs, som pryda vestra Portalen, föreställa till vänster: Mariæ Bebådelse, och till höger: Christi Hudflängning. № 2 afbildar Stephani Martyr. död. № 7. Pauli Omvändelse. Stjernan föreställer Frälsaren. № 8. Noach i Vingården. På sidorna föreställes Arken och de förnämsta Djuren Elefanten och Kamelen. För öfrigt ingingo icke blott andeliga utan äfven verdsliga ämnen i dessa föreställ-

ningar. Clericiet var icke sällan föremål för satiriska antydningar; och dessa ofta nog smutsiga. Så föreställer Basrelief № 4. en Sugga som ger di, under det hon fliteligt bespisas med Ollon. Medeltidens Riddarväsende blef icke heller förglömdt. № 6. afbildar en Bardalek. № 10 föreställer huru man spänner Bälte. I № 3 synes Riddarväsendets tidsfördrif, den ädla Jagten, vara föremål för en löjlig framställning. Riddaren med sin Falk på handen. Gångaren är en Bock. Musikanter beledsaga aftåget. Villebrådet, en Hare, är ej långt borta. Å dessa Basreliefs förekomma ofta afbildningar af Underdjur, som i medeltidens fabelkretsar spela så stor rôle så ser man å № 1. Fogeln Phoenix på Bålet, och Pelikanen, som öppnar bröstet för sina Ungar. Å № 11. föreställes Lejonet, såsom djurrikets Konung, med Krona på hufvudet. Lejoninnan synes vid dess sida. En Grip synes uppvagta den förra, en Apa den sednare. Foglarnes Konung, Örnen, saknas icke i sällskapet. Å № 9. är Vampyren afbildad jemte Vindrufvor. Måhända har man dermed velat antyda Dryckenskapens förfärliga följder.

De Nicher, hvarå dessa Afbildningar förekomma, ägde ännu vid medlet af 1650 talet sina Helgonbilder qvarstående, som man kan inhämta af Kon. Carl X. Gustafs Kröningstafla, i Kopparstick förestäld hos S. Puffendorf (De Rebus a Carolo Gustavo Sv. Rege gestis. Nürnb. 1696 F.). Vid denna tid undergick Kyrkan till sitt inre en stor reparation, och blef derunder hvitmenad. Pelarne kring Högchoret, ehuru af huggen sten, blefvo då med Kalk öfverstrukne, och Helgonbilderna ur sina nicher borttagne. Detta inträffade vid samma tid, som Christinas öfvergång till Catholska Läran här gjorde så djupt intryck på allas sinnen. Denna händelse synes också hafva haft den påföljd, att de här qvarstående Helgonbilderna från Påfvedömet, hvilka lyckligt undgått Reformations Seklets Bildstormare, blefvo förhatliga och ur vägen röjde. Endast Norra och Södra Portalerna äga numera S:t Olofs och S:t Laurentii Bilder qvarstående. De voro Kyrkans fordna Skyddshelgon, jemte S:t Eric. Dess Bild prydde Västra Portalen; men som den var föremål för en mera vidskeplig dyrkan än de öfriga, blef den redan vid Reformationens början borttagen, såsom vi ofvanföre haft tillfälle att anmärka.

34.

Innehåll.

Sedan Femte och Sista Häftet af detta Verk nu utkommit, kunna Plancherna tjenligast sammanbindas i följande ordning, då Texten till alla 5 Häftena kommer sist i bandet.

I. Titelbladet.
II. Upsala Domkyrka, före 1702 års brand.
III. från Södra sidan, år 1825.
IV. från Norra sidan.
V. från Västra sidan.
VI. Grundritning af Upsala Domkyrka.
VII. Södra Portalen, med S:t Laurentii Bild.
VIII. Norra Portalen, med S:t Olofs Bild.
IX. Högchoret.
X. Högaltaret.
XI. Predikstolen.
XII. Orgelverket.
XIII. Kon. Eric den Heliges Silfverskrin.
XIV. Kon. Gustaf I:s Grafvård.
XV. Kon. Johan III:s.
XVI. Drottn. Catharina Jagellonicas.
XVII. Riks Rådet Grefve Svante Stures och Söners.
XVIII. Riks Rådet Gustaf Baners.
XIX. Riks Rådet Frih. Johan Skyttes.
XX. Kongl. Rådet Grefve Bengt Oxenstiernas.
XXI. Fältmarskalken Grefve Christoph. D. Dohnas.
XXII. Hof Marskalken Friherre Carl De Geers.
XXIII. Erke Biskopen Doctor Carl Fr. Mennanders.
XXIV. Archiatern Doct. Carl von Linnés.
XXV. Uplands Lagman Birger Pedersson (Brahes).
XXVI. 1. Silfver Korset. 2. Helgedomsskrinet.
XXVII. Bas-reliefs 1-3. på Pelar-nicherna
XXVIII. 4-6. kring Högchoret
XXIX. 7-9. och öfver
XXX. 10-12. wästra Portalen.

Priset.

För Subskribenter .... *3 Riksd. Bco*

Bokladspriset .... *3 Riksd. 24 sk. Bco*

Hela verket, complett i 5 Häften,

säljes till 15 Rr Bco
